Koncept regionalnog razvoja Općine Đulovac

Bosanac, Tamara

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:901143

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb

Tamara Bosanac

Koncept regionalnog razvoja Općine Đulovac

Diplomski rad
predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra/magistre geografije

Zagreb
2017. godina

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj* pri Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Stjepana Šterca

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Koncept regionalnog razvoja Općine Đulovac

TAMARA BOSANAC

Izvadak: Općina Đulovac je jedinica lokalne samouprave smještena u porječju gornjeg toka Ilove, na razmeđi južnih obronaka Bilogore i zapadnih obronaka Papuka, u krajnjem istočnom dijelu Bjelovarsko-bilogorske županije. Područje općine je kroz prethodnih desetljeća prolazila kroz drastične demografske promjene (naročito izražene promjene narodnosnog sastava) uzrokovane Domovinskim ratom čije su posljedice ostavile trag na njen daljnji razvoj. Općina je sukladno s demografskim trendovima zadnjih tri desetljeća, poprimila obilježja ruralne periferije koju karakteriziraju brojni strukturni i dinamički problemi. Zbog sprečavanja nastavka negativnih trendova potrebna je razrada koncepta regionalnog razvoja Općine Đulovac analizom trenutačnog stanja općinskog prostora kojom bi se utvrdila prostorna stvarnost, osnovne zakonitosti te definirale ključne smjernice/mjere za daljnji regionalni i ukupni razvoj ovoga područja.

55 stranica, 25 grafičkih priloga, 9 tablica, 25 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Općina Đulovac, demografske promjene, narodnosni sastav, depopulacija, Domovinski rat, regionalni razvoj

Voditelj: Doc. dr. sc. Stjepan Šterc

Povjerenstvo: Doc. dr. sc. Stjepan Šterc
Prof. dr. sc. Zoran Stiperski
Dr. sc. Slaven Gašparović, poslijedoktorand

Tema prihvaćena: 07.02.2017.

Rad prihvaćen: 09.11.2017.

Datum i vrijeme obrane: 21.12.2017. u 11 sati

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Concept of Regional Development of the Municipality of Đulovac

TAMARA BOSANAC

Abstract: The municipality of Đulovac is a localself-government unit located in the upper stream of river Ilova, at the crossroads of the southern slopes of Bilogora and the western slopes of Papuk, in the eastern part of the Bjelovar-Bilogora County. In the past decades, the area of municipality has undergone drastic demographic changes (especially expressed in the ethnic structure) caused by the Homeland War, the consequences which left its mark on its further development. The municipality, according to the demographic trends of the last thirty years, has taken the features of the rural periphery, characterized by numerous structural and dynamic problems. In preventing the continuation of negative trends, it is necessary to elaborate the concept of regional development of the municipality of Đulovac by analyzing the current situation of the municipality space, which would determine the spatial reality and approach the spatial issues which will lead to key directions/measures for the further development of this area.

55 pages, 25 figures, 9 tables, 25 references; original in Croatian

Keywords: Municipality Đulovac, demographic change, ethnic structure, depopulation, Homeland War, regional development

Supervisor: Stjepan Šterc, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Stjepan Šterc, PhD, Assistant Professor
Zoran Stierski, PhD, Full Professor
Slaven Gašparović, PhD, Postdoctoral Researcher

Thesis submitted: 7th of February 2017

Thesis accepted: 9th of November 2017

Thesis defense: 21th of December 2017

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. UVOD 1

1.1. Predmet istraživanja 1

1.2. Prostorni okvir istraživanja 2

1.3. Dosadašnja istraživanja 3

1.4. Hipoteze, cilj i zadaci istraživanja 4

1.5. Metodologija i prostorna shema istraživanja 5

2. REZULTATI I RASPRAVA 7

2.1. Razmještaj stanovništva 7

2.2. Kretanje broja stanovnika u Općini Đulovac 1857.-2011. 9

2.3. Prirodno kretanje stanovništva 12

2.4. Opće kretanje stanovništva 1981.-2011. 16

2.4.1. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1981.-1991. 16

2.4.2. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1991.-2001. 18

2.4.3. Tipovi općeg kretanju stanovništva 2001.-2011. 21

2.5. Osnovne demografske strukture 24

2.5.1. Narodnosni sastav 24

2.5.2. Dobno-spolni sastav 27

2.5.3. Gospodarski sastav 30

2.5.4. Kulturno-geografski sastav 34

2.5.4.1. Promjena kulturno-identitetskog sastava stanovništva 1991.-2011. 34

2.5.4.2. Promjena obrazovnog sastava stanovništva 1991.-2011. 35

2.5.4.3. Brak, obitelj i kućanstvo 37

2.6. Funkcionalne promjene 38

2.6.1. Centralne funkcije središnjih naselja 39

2.6.2. Prometna i komunalna infrastruktura 40

2.6.2.1. Prometna infrastruktura 40

2.6.2.2. Komunalna infrastruktura 42

2.6.3. Gospodarske djelatnosti u prostoru 43

2.6.3.1. Šumarstvo i gospodarenje šumama i šumskim zemljištima 43

2.6.3.2. Poljodjelstvo 44

2.6.3.3. Industrija i rudarstvo 45

2.6.3.4. Turizam 45

2.6.3.5. SWOT analiza 46

3. BUDUĆE PROMJENE 50

4. ZAKLJUČAK 53

4.1. Referiranje na hipoteze 53

4.2. Opći zaključak 55

5. LITERATURA I IZVORI PODATAKA 56

5.1. Literatura 56

5.2. Izvori podataka 56

6. PRILOZI VII

6.1. Popis slika VII

6.2. Popis tablica VIII

6.3. Prilog 1. VIII

6.4. Prilog 2. IX

6.5. Prilog 3. X

1. UVOD

Uvodno poglavlje u radu sadrži potpoglavlja koja potvrđuju geografski pristup problematici; od definiranja predmeta i prostornog okvira istraživanja, razmatranja dosadašnjih istraživanja, zadataka, ciljeva i hipoteza pa do same metodologije istraživanja.

1.1. Predmet istraživanja

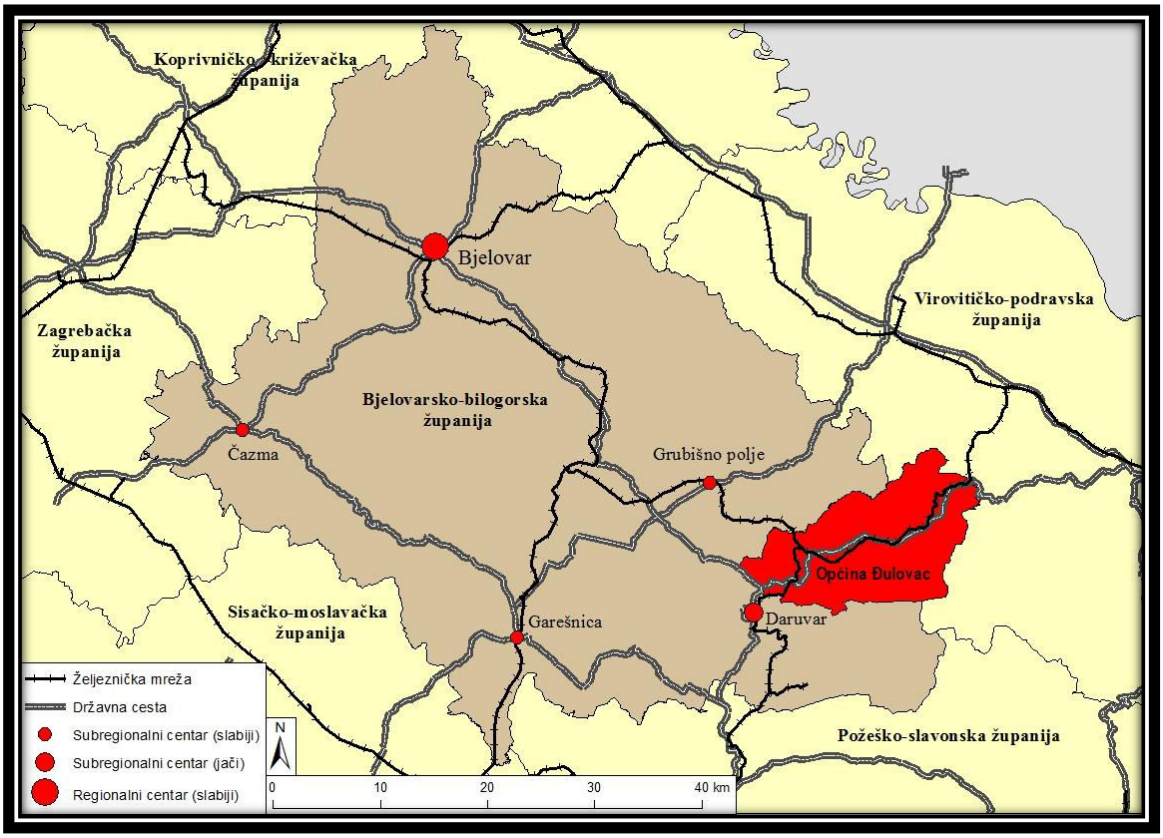
Regionalni razvoj može se definirati kao dugoročni proces unapređenja održivog gospodarskog i društvenog razvoja nekog područja koji se ostvaruje kroz prepoznavanje, poticanje i upravljanje razvojnim potencijalom tog područja. Iz definicije regionalnog razvoja je jasno vidljivo kako sama srž dobrog prostornog planiranja leži u egzaktnoj spoznaji prostorne stvarnosti istraživanog prostora te sukladno s tom činjenicom moguće je definirati predmet istraživanja diplomskog rada.

Predmet istraživanja ovog rada su uzročno-posljedični odnosi, procesi i veze demografskog i društveno-gospodarskog aspekta koji su imali i/ili imaju utjecaj na današnje stanje razvijenosti područja Općine Đulovac. Točnije, predmet istraživanja su demografske i društveno-gospodarske promjene uvjetovane Domovinskim ratom, a koje se i nakon rata, nakon više od 20 godina, odražavaju u prostoru.

Naglasak je u istraživanju na stanovništvu i njegovom utjecaju na razvoj pojedinog prostora, što se većinom zanemaruje u svim prostornim planovima i strategijama. Konkretnije, naglasak je u istraživanju ovog prostora na osnovnim demogeografskim strukturama, a najviše na promjeni narodnosnog sastava tijekom 1990-ih godina koja je dodatno utjecala na kasnije demografske promjene. Narodnosni sastav stanovništva jedan je od temeljnih elemenata homogenosti, odnosno heterogenosti lokalne zajednice, što se posljedično odražava u svim razvojnim aspektima u prostoru. Narodnosna struktura ne znači samo brojčani odnos između pripadnika dviju ili više etničkih skupina, nego podrazumijeva i odgovarajuće prostorne odnose. Takvim se promjenama u znatnoj mjeri izmjenjuje kulturni identitet, odnosno sociopsihološka obilježja stanovništva, što se kroz promjenu sistema vrijednosti pak odražava u sveukupnom razvoju općine.

1.2. Prostorni okvir istraživanja

Prostori okvir istraživanja u radu čini Općina Đulovac, smještena u krajnjem istočnom dijelu Bjelovarsko-bilogorske županije (Sl.1).

Sl.1. Geografski položaj Općine Đulovac

Općina Đulovac smještena je u porječju gornjeg toka Ilove, na razmeđi južnih obronaka Bilogore i zapadnih obronaka Papuka. Ima tranzitni prometno-geografski položaj; središnjim dijelom općine prolazi trasa državne ceste D 34 (povezuje Daruvar i Slatinu) i željeznička pruga (transverzalna veza između posavske i podravske željeznice, odnosno Daruvara i Virovitice).

Taj je dio Poilovlja u funkcionalno-gravitacijskom pogledu tradicionalno sastavni dio Daruvarske subregije (do početka 1990-ih godina bio je i organiziran u sastavu tadašnje Općine Daruvar), no u suvremenom razdoblju to je prostor podijeljene gravitacije između Daruvara i podjednako udaljene, ali funkcionalno razvijenije Virovitice.

Razmjerno znatna udaljenost[1] od razvijenijih lokalnih središta: Daruvara (jači subregionalni centar, približno 23 km), Virovitice (slabiji regionalni centar, približno 22 km) i Bjelovara (jači regionalni centar, približno 70 km) utječe da promatrani prostor ima izrazita obilježja ruralne periferije. To se, između ostaloga, očituje i u rijetkoj naseljenosti.

[1]Udaljenost od središnjeg naselja Đulovac u odnosu na nadlokalna središta

Općina ima površinu 187,71 km², na kojoj je 2011. godine živjelo 3 199[2] stanovnika. Otuda proizlazi gustoća naseljenosti tek oko 17st./km² pa spada u skupinu rjeđe naseljenih jedinica lokalne samouprave u Hrvatskoj.

Općina Đulovac administrativno se dijeli na 29 naselja: Bastajski Brđani (nenaseljeno), Batinjani, Batinjska Rijeka, Borova Kosa, Dobra Kuća, Donja Vrijeska, Donje Cjepidlake, Đulovac, Gornja Vrijeska, Gornje Cjepidlake, Katinac, Koreničani, Kravljak, Mala Babina Gora, Mala Klisa, Mali Bastaji, Mali Miletinac, Maslenjača, Nova Krivaja, Potočani, Puklica, Removac, Stara Krivaja (nenaseljeno), Škodinovac, Velika Babina Gora, Velika Klisa (nenaseljeno), Veliki Bastaji, Veliki Miletinac i Vukovije (SPOĐ[3], 2016).

1.3. Dosadašnja istraživanja

Istraživanje ovoga područja je u dosadašnjim radovima uvijek bilo obuhvaćeno pod većim regionalnim cjelinama, što je logično jer je Općina Đulovac do početka 1990-ih godina bila u sastavu tadašnje Općine Daruvar. Ako se uzme u obzir da istraživanje većih regionalnih cjelina smanjuje i generalizira problematiku određenog prostora, onda je moguće reći kako većina dosadašnjih istraživanja pod kojim je obuhvaćena Općina Đulovac nije mogla dati detaljan ni temeljan pregled stanja ovoga područja. Sukladno s time, može se zaključiti: Općina Đulovac, njene karakteristike, demografska kretanja i sl., izostave li se pojedina istraživanja od strane lokalne vlasti, nije dovoljno istražena tema, ali to ne znači da ne postoje radovi na koje se može referirati. Autori koji su pisali o ovom području i ratnim zbivanjima u njemu i oko njega su Zlatko Pepeonik i Ivan Crkvenčić[4]; Željka Štefša[5]; Slaven Ružić[6]; Rudolf Kiralj, Zrinka Puharić i Dalibor Čavić[7] i drugi. Iako članaka vezanih za ratnu i poslijeratnu tematiku u Republici Hrvatskoj ima mnogo, za ovo područje oni su „šturih" analiza ili iskrivljenih povijesnih činjenica, a to dodatno povećava potrebu istraživanja ovog područja.

---

[2]Prema Državnom zavodu za statistiku; podatak varira u odnosu na zbroj pojedinačnih naselja prema istom izvoru i iznosi 3197 stanovnika; stoga će u daljnjem tekstu biti označeno prema kojem podatku su vršene pojedine demografske analize.

[3] Strateški plan Općine Đulovac

[4]Crkvenčić, I.; Pepeonik, Z. (1993), *Zapadna Slavonija: Razvoj narodnosnog sastava*, Društvena istraživanja, br. 4-5, str. 2. Zagreb.

[5]Štefša, Ž. (2008), *Demografska kretanja stanovništva daruvarskog kraja u razdoblju od 1857. do 2001. godine,* Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, br. 2, str. 253-263.

[6]Ružić, S.; *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK",* Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, sv. 8(2014), str. 237-255.

[7]Kiralj, R., Puharić, Z., Čavić, D. (2014): *Domovinski rat i demografska kretanja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji,* Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, sv. 8, str. 257-290.

1.4. Hipoteze, cilj i zadaci istraživanja

Demografske promjene Općine Đulovac su u dva posljednja međupopisna razdoblja nedovoljno istražena tema pa je sukladno navedenom predmetu istraživanja i nužnim pretpostavkama za njegovo ostvarenje cilj rada pobliže istražiti kako se promjena narodnosnog sastava, kao i ostale demografske promjene uzrokovane Domovinskom ratom, odražavaju na razvoj Općine Đulovac. Uz to, glavni cilj rada je razrada koncepta regionalnog razvoja Općine Đulovac analizom trenutačnog stanja prostora općine kako bi se utvrdila prostorna stvarnost, približila prostorna problematika te sve dovelo do ključnih smjernica/mjera daljnjeg razvoja područja.

Budući je geografski prostor kompleksan i sklon promjenama, shvaćanje prostora i njegova analiza stanja je temeljna osnova za prostorno planiranje. Analiza stanja podrazumijeva definiranje odnosa, veza i procesa u prostoru, a ujedno može biti dobar pokazatelj zbudućih trendova i njihovih posljedica u prostoru. Drugim riječima, analiza stanja prostora može procijeniti kapacitet određenog prostora i predvidjeti smjernice za postavljenje budućih ciljeva razvoja područja, a isto tako omogućava izbjegavanje ili bolju pripremljenost na negativne procese u prostoru.

Na temelju predmeta i postavljenih ciljeva istraživanja, a ponajviše osobnog poznavanja prostora istraživanja definirane su sljedeće hipoteze.

- **H1** *Domovinski rat je utjecao na demografsku destabilizaciju Općine Đulovac unatoč pozitivnom prirodnom kretanju stanovništva općine u ratnom razdoblju.*
- **H2** *Negativan utjecaj na razvoj općine je posljedica promjene narodnosne strukture i kulturno-identitetskog sastava stanovništva.*
- **H3** *Negativne promjene u znatnoj su mjeri uzrokovane činjenicom što novodoseljeno stanovništvo spada u tradicionalni zatvoreni tip društva.*
- **H4** *Ratna zbivanja su usporila društveno-gospodarski razvoj općine, a to se očituje u gašenju industrijskih pogona, povećanju nezaposlenosti, postupnoj prometnoj izoliranosti i neadekvatnoj komunalnoj infrastrukturi.*
- **H5** *Uloga stanovništva, odnosno demografska osnova je u regionalnom razvoju i prostornim planovima i strategijama podcijenjena.*

Izložene hipoteze bit će provjerene kroz istraživački postupak u nastavku.

1.5. Metodologija i prostorna shema istraživanja

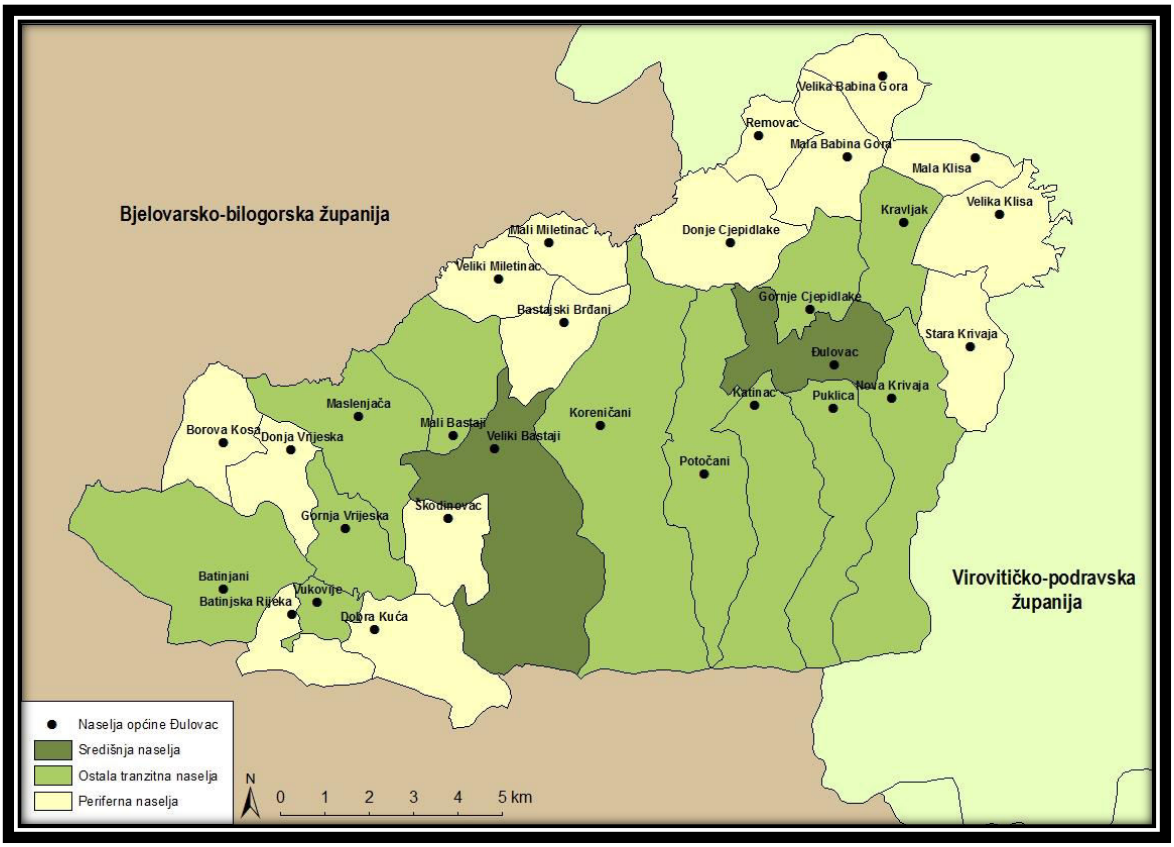
Uzme li se u obzir opći razvoj nekog društva, kao i njegov ekonomski, kulturni, društveno-politički i drugi segment, poznavanje temeljnih obilježja stanovništva postaje

ključna pretpostavka (Nejašmić, 1991.). Metodološki će najviše koristiti znanja iz demogeografije, pogotovo reference poznatih (demo)geografa poput Mladena Friganovića, Ive Nejašmića i Stjepana Šterca.

Statistički–demografski okvir rada čine službeni podaci popisa stanovništva 1981., 1991., 2001. i 2011. godine, pri čemu je težište istraživanja usmjereno na promjene u narodnosnom sastavu stanovništva u međupopisnom razdoblju 1991. do 2001. godine. Iako predmet istraživanja obuhvaća demografske promjene Općine Đulovac proistekle iz Domovinskog rata, one se ne mogu utvrditi na temelju rezultata samo jednoga međupopisnog razdoblja, kao niti bez drugih čimbenika (poput migracijskih, ekonomskih, društvenih i ostalih). Stoga su službeni podaci stanovništva 1981. i 2011. godine uzeti kao orijentacijska vrijednost i kao mogućnost daljnjeg analiziranja i predviđanja općinskih demografskih promjena. Za upotpunjavanje slike demografskog razvoja općine, korišteni su službeni podaci svih međupopisnih godina (1857.-2011.) kretanja stanovništva, ali je izdvojen i narodnosni sastav stanovništva za popisne godina koje su tu kategoriju sadržavale (1900., 1910., 1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991., 2001., 2011.).

Zbog detaljnije prostorne analize područje općine diferencirano je na tri manje prostorno-analitičke cjeline, pri čemu su naselja grupirana prema kriteriju funkcionalne razvijenosti, odnosno prometno-geografskom položaju. Prvu cjelinu čine *Središnja naselja*, drugu *Ostala tranzitna naselja*, a treću *Periferna naselja* (Sl.2.).

1. *Središnja naselja.* Uvršteni su lokalni centar (središte Općine) Đulovac koji okuplja sjeverni i istočni dio općine te Veliki Bastaji koji na razini inicijativnog centra okupljaju zapadni dio općine s površinom 21,43km^2.
2. *Ostala tranzitna naselja*. Površineim je 102,07km^2, a uvrštena su sva naselja smještena uz državnu cestu D34 ili u njezinoj neposrednoj blizini. To uključuje sljedećih 12 naselja: Batinjani, Vukovije, Gornja Vrijeska, Maslenjača, Mali Bastaji, Koreničani, Potočani, Katinac, Gornje Cjepidlake, Puklica, Nova Krivaja i Kravljak.

Sl.2. Struktura naselja i regionalizacija Općine Đulovac

3. Preostala, prometno slabija dostupna naselja uvrštena su u cjelinu *Periferna naselja*, a u tu prostornu cjelinu spadaju sljedeća naselja sveukupne površine 64,21km^2: Borova Kosa, Donja Vrijeska, Batinjska Rijeka, Dobra Kuća, Škodinovac, Veliki Miletinac, Mali Miletinac, Bastajski Brđani, Donje Cjepidlake, Removac, Mala Babina Gora, Velia Babina Gora, Mala Klisa, Velika Klisa i Stara Krivaja.

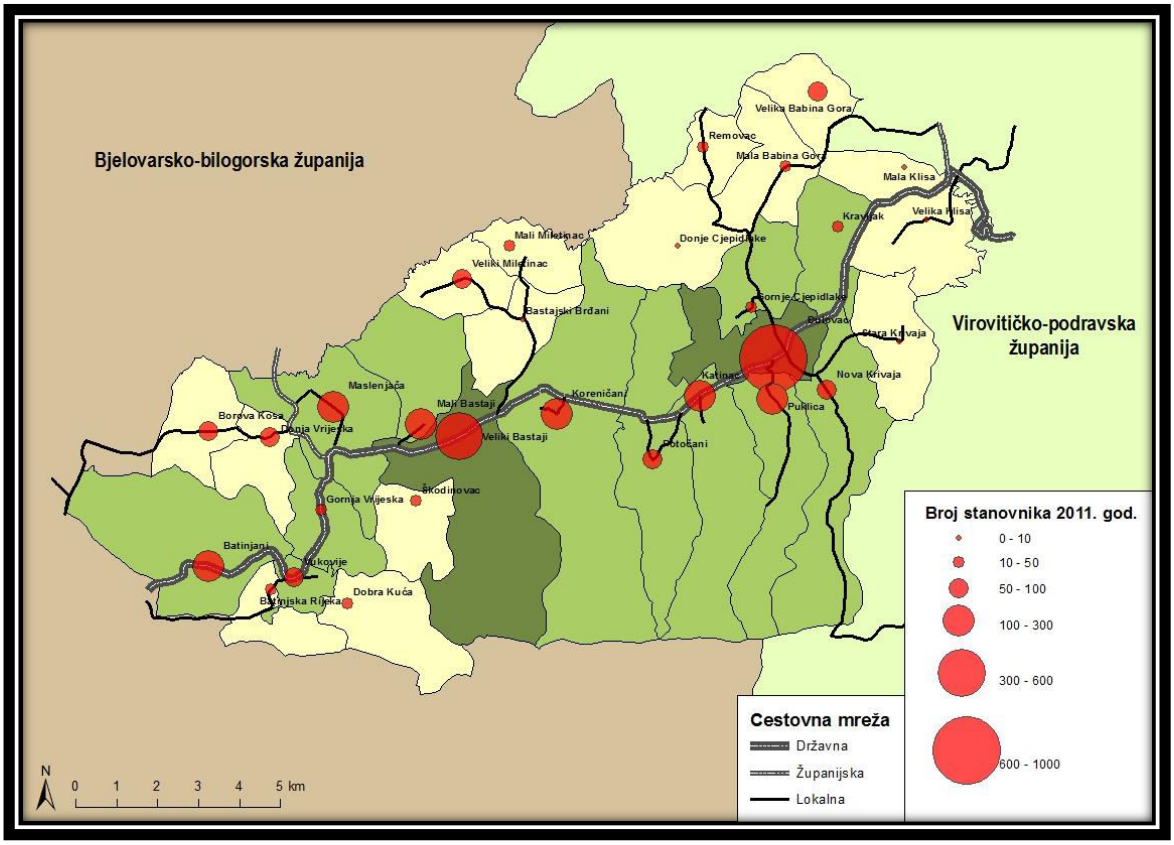
2. REZULTATI I RASPRAVA

Najveće i ključno poglavlje sadrži 6 podpoglavlja, 10 poglavlja trećeg reda veličine i 10 poglavlja četvrtog reda veličine.

2.1. Razmještaj stanovništva

Za razumijevanje demografskih zbivanja pa tako i razmještaja stanovništva posebnu važnost ima činjenica da je tradicionalna agrarna naseljenost disperzna, jer je uvelikoj zavisnosti od zemljišta, vode i drugih prirodnih resursa (Popovski, Seferagić i Stojković, 1987). Takve okolnosti, pretežno agrarne društveno-gospodarske strukture, potvrđuju kako su prirodno-geografski i demografski čimbenici imali glavnu ulogu u raspodjeli stanovništva i naselja u prostoru Općine Đulovac, kao i u njihovoj prometnoj povezanosti. Koncentracija stanovništva je izražena u nizinskom podnožju zapadnih obronaka Papuka koji su bili najpogodniji za osiguravanje sredstava za život agrarnog stanovništva.

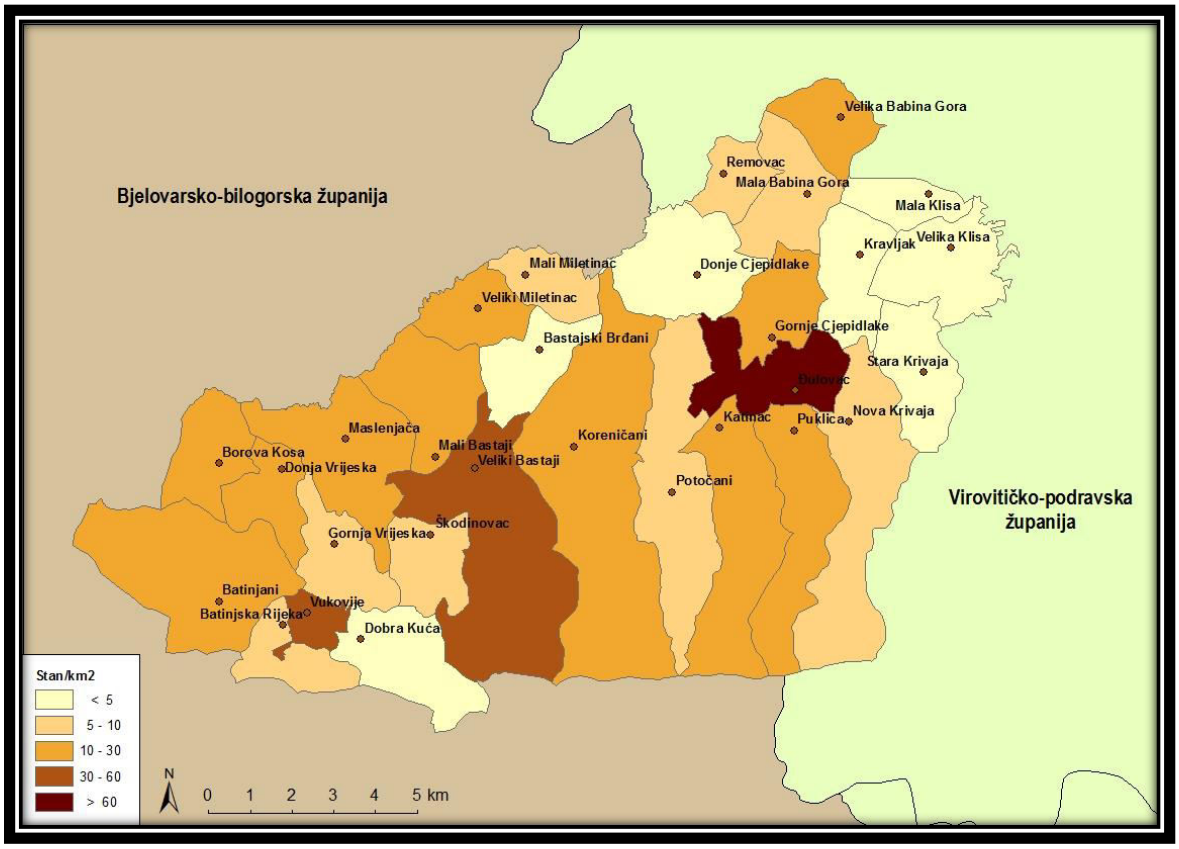
Općinu Đulovac karakterizira okupljeni (zbijeni) tip razmještaja stanovništva, ali decentraliziranog pod tipa s naseljima uz prometnice (Sl.3.).

Sl.3. Razmještaj stanovnika Općine Đulovac 2011.

Usporedbom broja stanovnika utvrđenog popisom 2011. s izgrađenom cestovnom mrežom Općine Đulovac, uočljiv je razmještaj stanovnika općine, odnosno njegova koncentracija uz glavnu državnu cestovnu prometnicu D34, koja je danas jedina i najvažnija prometnica za razvoj ovoga prostora.

Prema istom popisu, gustoća naseljenosti Općine Đulovac iznosila je 17,03[8]st./km^2, a prema prostornoj shemi istraživanja *središnja naselja* su najgušće naseljena prostorna-analitička cjelina s gustoćom naseljenosti od 67,15 st./km^2. Gustoća naseljenosti prostorno-analitičke cjeline *ostala tranzitna naselja*iznosila je 13 st./km^2, dok *periferna naselja* koja su slabije dostupna prometnici D34, su ujedno i najslabije naseljena područja općine s gustoćom naseljenosti od 6,71 st./km^2. Slika gustoće naseljenosti je nešto drugačija, ako se analizira na najmanjoj prostornoj jedinici, odnosno po pojedinom naselju (Sl.4).

Sl.4. Gustoća naseljenosti Općine Đulovac 2011.

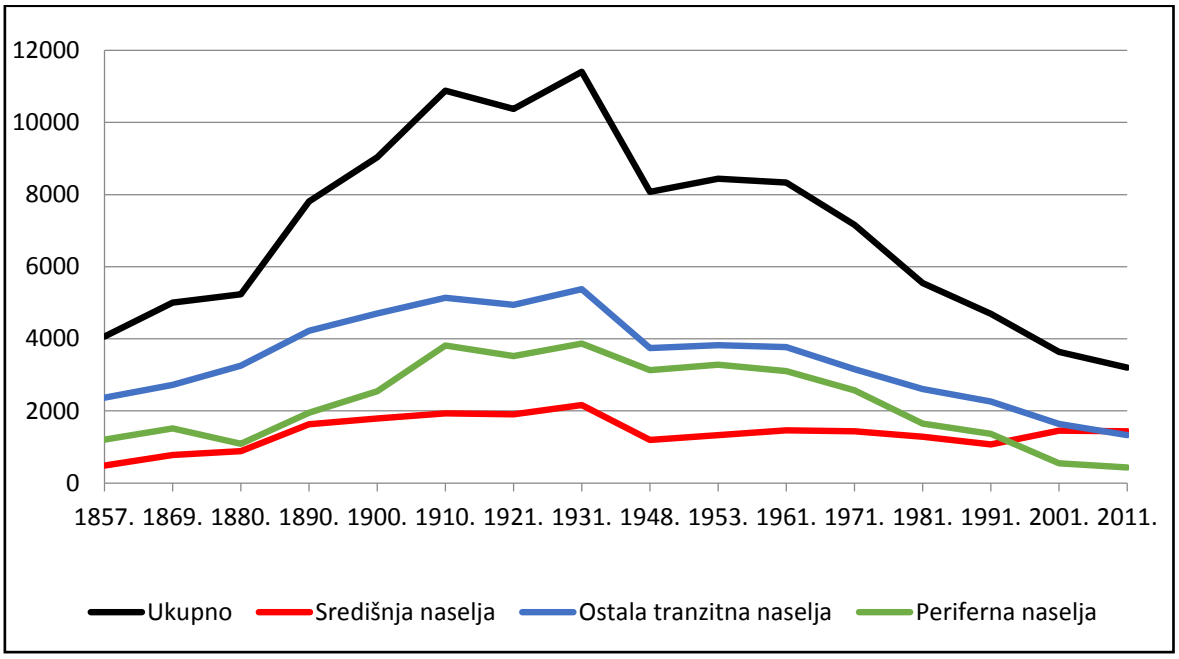
Iz priložene slike gustoće naseljenosti Općine Đulovac, samo naselje Đulovac s gustoćom naseljenosti od 166,3 st./km^2 ima veću naseljenost od prosječne gustoće naseljenost Republike Hrvatske koja iznosi 75,8st./km^2. Nakon njega, najveću gustoću imaju naselje Vukovije s 58,13 st./km^2 te Veliki Bastaji s 31,38 st./km^2.

[8]Za izračun korišten je podatak 3.197 stanovnika.

Prostor Općine Đulovac je neravnomjerno naseljen, ali ako se polazi od pretpostavke kako je razmještaj stanovništva ravnomjeran, udaljenost jednog stanovnika od drugog iznosila bi 260,39 metara.

2.2. Kretanje broja stanovnika u Općini Đulovac 1857.-2011.

Osnovni trendovi demografskog razvoja nekog prostora odražavaju se u brojčanoj dinamici stanovništva, odnosno u promjenama broja stanovnika u odgovarajućim međupopisnim razdobljima. Stoga se u sklopu popisnog kretanja stanovništva nekog područja odražava demografski razvoj, koji je istodobno i odraz društveno-gospodarskog razvoja određenoga prostora (Živić, 2000). Po tome, iako je prostor Općine Đulovac bio naseljen već u rimskom dobu što dokazuju pojedina nalazišta[9], njegov razvoj se brojčano tek može prikazivati od 1857. godine kada je i proveden prvi popis (Sl.5.).

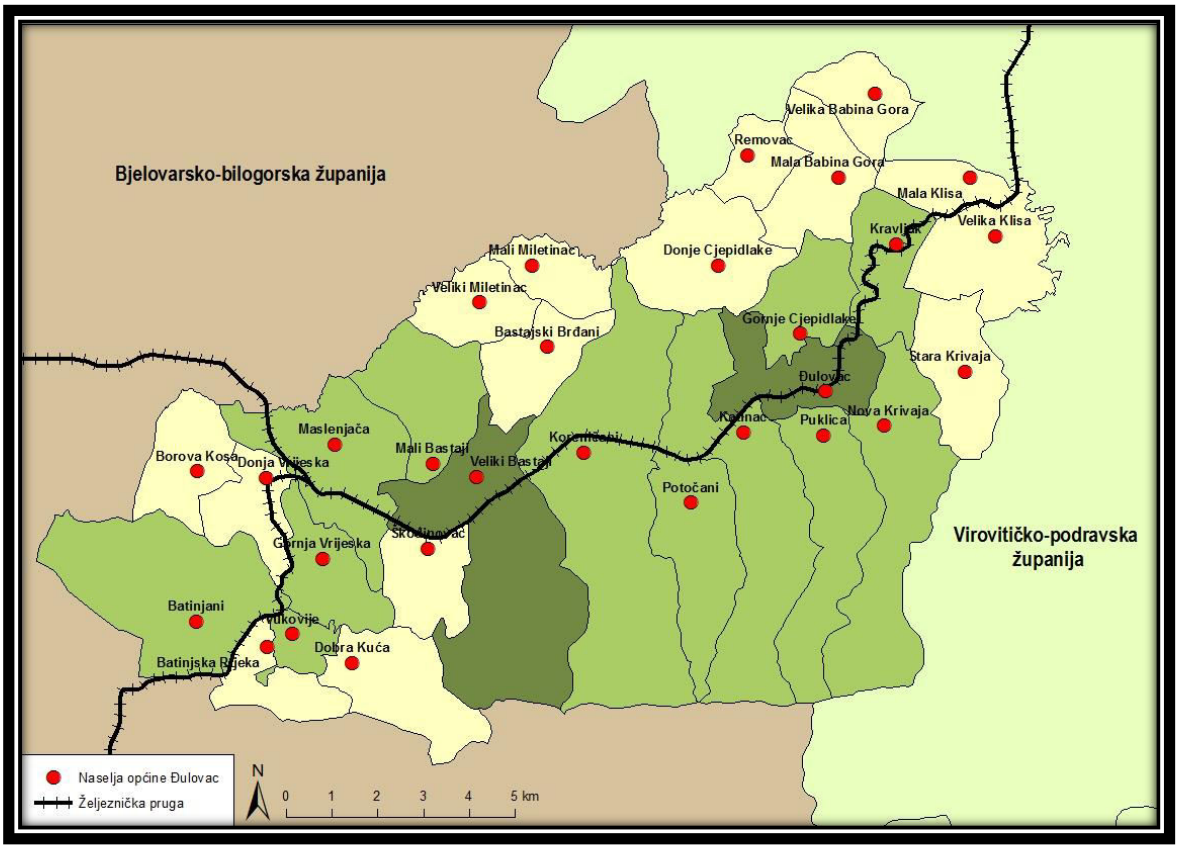
Sl.5.Kretanje broja stanovnika u Općini Đulovac 1857.-2011.
Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Na temelju prvog popisa stanovništva prema modernim popisnim načelima iz 1857. godine, na području današnje Općine Đulovac živjelo je 4.065 stanovnika. Iz dijagrama se može uočiti konstantan porast broja stanovnika u razdoblju od prve popisne godine do popisne godine 1931., što je ujedno i najveći brojčani porast stanovnika ovog područja (s 4.065 stanovnika na 11.410). Izuzetak je međupopisno razdoblje od 1910. - 1921. godine

[9]Arheološko nalazište Crijepci u naselju Veliki Bastaji.

kada je došlo do pada broja stanovnika za 4,69%, što je izravna posljedica demografskih gubitaka I. svjetskoga rata.

Veliki utjecaj na porast broja stanovnika u tom razdoblju (1857.-1931.) je imala izgradnja željezničke pruge na prostoru općina, a to pokazuje i činjenica kako je prostorna cjelina *ostala tranzitna naselja*, kroz koju je većim dijelom i prolazila željeznička pruga, imala najveći brojčani porast stanovnika u razdoblju od 1857. do 1931. godine (Sl.6.).

Sl.6. Trasa željezničke pruge u Općini Đulovac

Trase željezničke pruge koje prolaze središnjim dijelom općine, čine transverzalnu vezu između posavske i podravske željeznice, odnosno Daruvara i Virovitice, dok jedan ogranak povezuje daruvarski kraj s gradom Bjelovarom. Od 1885., kada je izgrađena, do 1990. godine željeznica je bila glavna osovina razvoja općine, a isto tako je bila jedan od društveno-gospodarskih čimbenika razmještaja stanovnika. Iz primjera *središnjih naselja*, odnosno naselja Đulovac i naselja Veliki Bastaji, može se istaknuti da zbog svog zbijenog tipa naselja i posjedovanjem željezničke postaje, naselje Đulovac je u poslijeratnom razdoblju od 1948. do 1981., kada je automobilizacija bila na niskom stupnju razvijenosti u ovom području, imalo ukupan porast broja stanovnika od 53,97% (ili apsolutno za 265 stanovnika). Naselje pak Veliki Bastaji, koje je iza naselja Batinjana bilo najnaseljenije

područje općine, zbog svog ušorenog tipa naselja i udaljenosti od željeznice u istom je razdoblju gubilo broj stanovnika relativnim padom od 24,72% (ili apsolutno za 174 stanovnika).

Većina naselja Općine Đulovacu tom razdoblju ima trend depopulacije koji je bio izravno povezan s migracijskim kretanjima i stradanjima u II. svjetskom ratu. Jedino međupopisno razdoblje koje je nakon 1931. godine imalo brojčani porast stanovnika je razdoblje nakon II. svjetskog rata, odnosno od 1948. do 1953. godine i to za 4,55%. Ako bi se uzelo 1931. godinu kao godinu kada je (današnja) općina imala najveći broj stanovnika, tada se može reći kako je ukupan broj stanovnika smanjen s 11 410 1931. na 3 199 stanovnika 2011. godine, tj. došlo je do pada broja stanovnika za 71,96% (ili apsolutno za 8.211 stanovnika) u posljednjih 80 godina. Prosječan godišnji relativan pad broja stanovnika je u tom razdoblju iznosio - 0,9%.

Najveće demografske promjene uslijedile su u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. kada je u mnogim dijelovima Hrvatske došlo do smanjenja broja stanovnika, odnosno do depopulacije stanovništva izazvano migracijom stanovništva kao i izravnim demografskim gubicima uzrokovanim Domovinskim ratom. Osim smanjenja broja stanovnika s 4.696 (1991.) na 3.640 (2001.), što je brojčani pad stanovnika od 22,48% (ili apsolutno za 1.056 stanovnika), došlo je do narodnosne promjene stanovništva koja je uslijedila 1991./92. godine kada su počele ratne migracije. Dopuštenjem hrvatskih vlasti, na ovo područje su doselili Kosovski Hrvati iz Letnice i Janjeva (URL1) čija je brojka ublažila prosječni godišnji relativan pad broja stanovnika koji je iznosio -2,25% za to razdoblje.

Kako bi se uočila promjena naseljenosti na prostoru općine prije i poslije Domovinskog rata izdvojene su tri posljednja međupopisna razdoblja (Tab.1.).

Tab.1. Kretanje broja stanovnika u prostornim cjelinama Općine Đulovac1981.-2011.

Prostorna cjelina	Godina			
	1981.	**1991.**	**2001.**	**2011.**
Općina Đulovac	5.551	4.696	3.725	3.197*
- Središnja naselja	1.286	1.070	1.453	1.439
- Ostala tranzitna naselja	2.612	2.262	1.639	1.327
- Periferna naselja	1.653	1.364	548	431

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Godine 1981. i 1991. u općini je bio prilično ravnomjerno raspoređen broj stanovnika u svim prostornim cjelinama. Iako se godinama prati smanjenje stanovništva u svim prostornim cjelinama (izuzetak cjeline *središnja naselja* u međupopisnom razdoblju 1991.-2001.), veća depopulacija je zahvatila prostornu cjelinu *periferna naselja* koja broji pad stanovnika od 73,93% samo u tri posljednja međupopisna razdoblja.

Iako je u međupopisnom razdoblju prije Domovinskog rata depopulacija karakterizirala sve prostorne cjeline, njihov brojčani pad je bio dvostruko smanjen u odnosu na razdoblje tijekom Domovinskog rata. *Središnja naselja* tako bilježe pad broja stanovnika za 16,8% (ili apsolutno za 216 stanovnika), *ostala tranzitna naselja* za 13,4% (ili apsolutno za 350 stanovnika), dok *periferna naselja* i do 17,48% (ili apsolutno za 289 stanovnika).

Osim u prostornoj cjelini *središnja naselja*, u ratnom i poslije ratnom razdoblju (1991.-2001.) bilježi se smanjenje broja stanovnika; cjelina *ostala tranzitna naselja* smanjenje broja stanovnika za 27,54% te *periferna naselja* smanjenje broja stanovnika za 59,82%. Takvo kretanje stanovništva bi bilo očekivano i u prostornoj cjelini *središnja naselja* da nije bilo imigracijskog vala Hrvata s Kosova. Novo doseljeno stanovništvo je naselilo najbolji i najrazvijeniji prostor općine (središnja naselja i naselja uz njih) što dokazuje i činjenica da prostorna cjelina *središnja naselja* bilježe nagli porast broja stanovnika za 35,79%. Kretanje stanovništva u ovom razdoblju je utjecalo na prostornu hijerarhiju naseljenosti u korist središnjih naselja. Tako 2011. godine u prostornoj cjelini *središnja naselja,* koja se sastoje samo od dva naselja (Đulovac i Veliki Bastaji), živi 8,44% više stanovništva nego u prostornoj cjelini *ostala tranzitna naselja* koja se sastoji od dvanaest naselja, odnosno 2,39 puta više stanovništva nego u prostornoj cjelini *periferna naselja* koju čine sveukupno petnaest naselja općine.

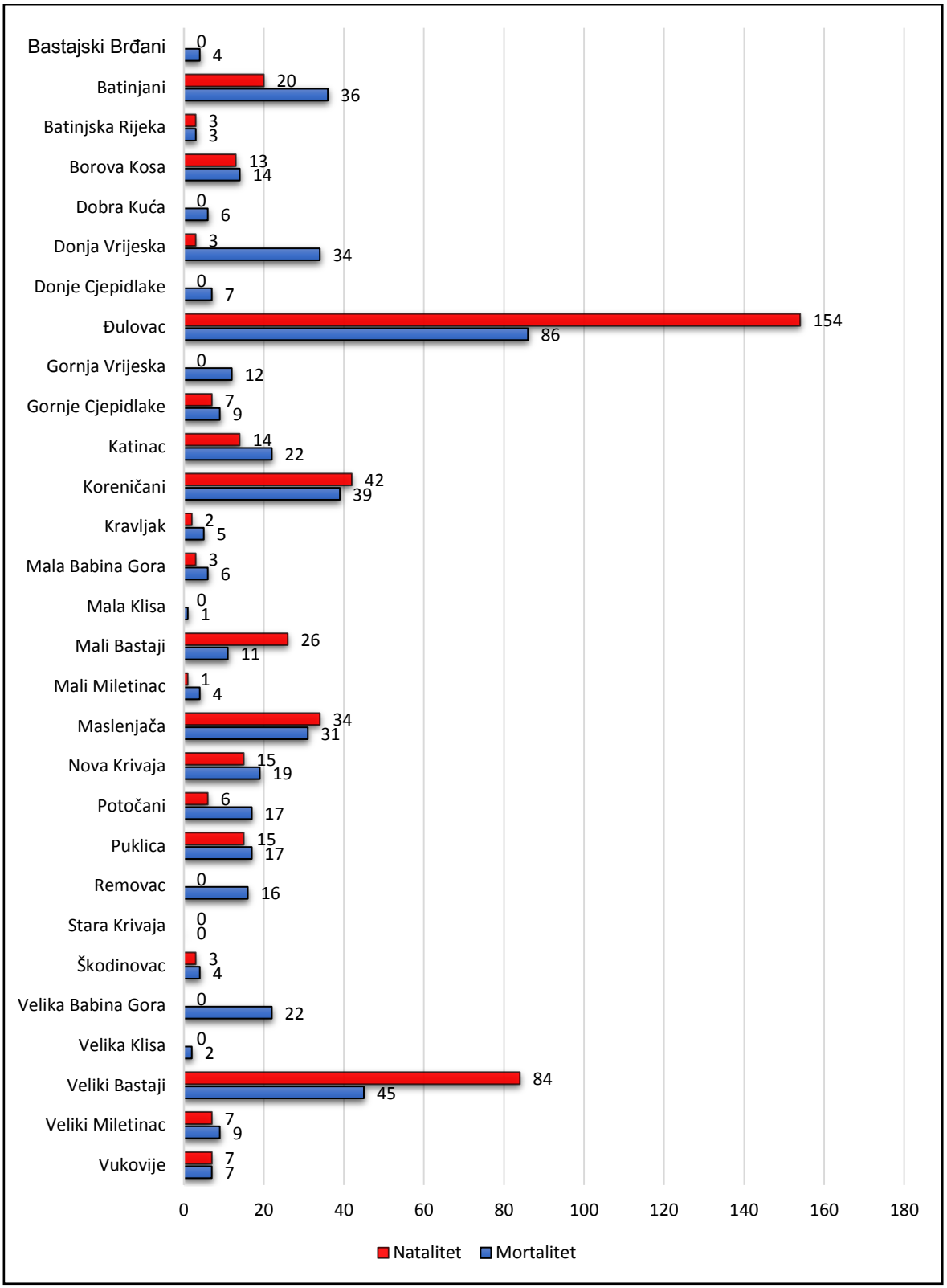
2.3. Prirodno kretanje stanovništva

Osnovne sastavnice prirodnog kretanja stanovništva su rodnost ili natalitet i smrtnost ili mortalitet, a njihova rezultanta prikazuje prirodnu promjenu koja može biti pozitivna, negativna ili stagnacijska (Nejašmić, 2005). Prema zadnjem popisu iz 2011. godine stopa nataliteta cijele općine iznosila je 13,76‰, odnosno po prostornim cjelinama stope nataliteta su iznosile; *središnja naselja* 18,07‰, *ostala tranzitna naselja* 9,8‰ te *periferna naselja* 11,6‰. Stopa mortaliteta je bila nešto niža od stope nataliteta općine te je iznosila 12,2‰, što je rezultiralo u općini Đulovac u 2011. godini stopu prirodnog priraštaja 1,56‰. Usporedbom stope mortaliteta po pojedinačnim cjelinama dobiva se

rezultat da samo cjelinu *središnja naselja* prati stopa prirodnog priraštaja i to od 10,43‰, dok ostale cjeline imaju veću stopu mortaliteta od nataliteta. Stopa mortaliteta za *ostala tranzitna naselja* iznosi 13,56‰, te za p*eriferna naselja* 23,2‰, što rezultira prirodnim padom od 3,76‰ na području *ostala tranzitna naselja*, odnosno od 11,6‰ u *perifernim naseljima*. Kako se stopa prirodne promjene svaku godinu mijenja, najbolje je prikazati prirodno kretanje kroz 10-godišnje razdoblje (Sl.7.).

Iz priloženog dijagrama koji prikazuje apsolutni natalitet i mortalitet pojedinačno po naseljima u Općini Đulovac, može se uočiti samo pet naselja kroz zadnje međupopisno razdoblje od 2001.-2011. godine koja imaju prirodni priraštaj: naselje Đulovac od 7,43% (ili apsolutno za 68 stanovnika); Koreničani od 0,95% (ili apsolutno za 3 stanovnika); Mali Bastaji od 11,63% (ili apsolutno za 15 stanovnika); Maslenjača od 1,42% (ili apsolutno za 3 stanovnika) i Veliki Bastaji od 7,25% (ili apsolutno za 39 stanovnika). Ostala naselja u zadnjem međupopisnom razdoblju imaju trend prirodnog pada, osim naselja Vukovija koje ima trend prirodne stagnacije. Najveće apsolutno prirodno smanjenje je zamijećeno u naseljima Donja Vrijeska, Velika Babina Gora, Batinjani, Removac, Gornja Vrijeska i Potočani[10]. Uz to, ako se uzme u obzir da je naselje Stara Krivaja nenaseljeno područje već od predzadnjeg popisa stanovništva (2001.), može se zaključiti kako osam naselja (Bastajski Brđani, Dobra Kuća, Donje Cjepidlake, Gornja Vrijeska, Mala Klisa, Removac, Stara Krivaja, Velika Babina Gora i Velika Klisa) ima nultu stopu nataliteta. Ako se izostavi naselje Gornja Vrijeska, može se reći da sva ta naselja pripadaju prostornoj cjelini *periferna naselja* koja imaju brojčano najveće prirodno smanjenje od 18,07% (ili apsolutno za 99 stanovnika). *Ostala tranzitna naselja* sveukupno bilježe znatno nižu brojku prirodnog smanjenja od 2,26% (ili apsolutno za 37 stanovnika), dok *središnja naselja* bilježe prirodni prirast od 7,36% (ili apsolutno za 107 stanovnika).

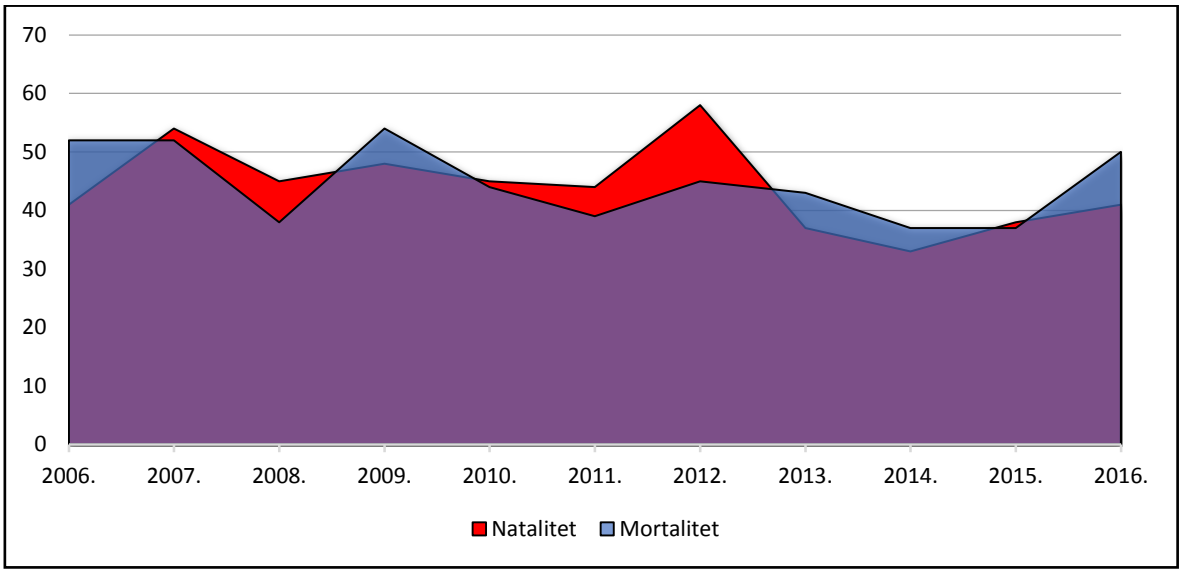
[10]Više o stopama prirodnog kretanja pogledati u priloženu proširenu Tab.4. na kraju rada.

Sl.7. Prirodno kretanje stanovništva Općine Đulovac po naseljima u periodu od 2001.-2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Sveukupno Općina Đulovac ima negativno prirodno kretanje od 0,8% (ili apsolutno za 29 stanovnika), no stanje se malo promijenilo u razdoblju od 2011.-2016. godine (Sl.8.).

Sl.8. Prirodno kretanje stanovništva Općine Đulovac u razdoblju od 2006.-2016.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Nakon zadnje popisne godine izraženo je povećanje nataliteta i blago povećanje mortaliteta što je rezultiralo pozitivnim prirodnim kretanjem 2012. godine., odnosno apsolutni prirodni priraštaj je iznosio 13 stanovnika. Kasnije se stopa nataliteta smanjuje više od stope mortaliteta pa općina Đulovac u iduće dvije godine bilježi malo prirodno smanjenje; 2013. godine apsolutno za 6 stanovnika i 2014. godine za 4 stanovnika. Godine 2015. dolazi do neznatnog prirodnog priraštaja, odnosno povećanja za 1 stanovnika. Kasnije stopa mortaliteta opet nadmašuje stopu nataliteta te dolazi do negativnog prirodnog kretanja i to apsolutno za 9 stanovnika, što rezultira u petogodišnjem razdoblju poslije zadnjeg popisa stanovnika prirodnu promjenu za apsolutno -5 stanovnika.

Za prirodno kretanje stanovništva važan je i podatak o ženskoj stopi fertiliteta. Općina je prema popisu stanovništva iz 2011. godine imala u ukupnom stanovništvu 652 žena u fertilnoj dobi, što daje stopu fertiliteta od 67,49‰, a u demografskoj se statistici najboljim pokazateljem plodnosti smatra tzv. ukupna stopa fertiliteta koja prikazuje prosječan broj živorođene djece koju bi rodila „prosječna žena“ (Nejašmić, 2005). Ukupna je stopa fertiliteta iznosila u toj godini 3,26 djece po ženi. Taj podatak je dobra aproksimacija prosječnog broja djece u obitelji.

Dobar pokazatelj bioreprodukcije stanovništva je vitalni indeks, a ako je veći od 100 onda je posrijedi proširena reprodukcija stanovništva, a ako je manji od 100 tada je

pokazatelj smanjenja reprodukcije stanovništva. Vitalni indeks ovoga područja je za zadnju popisnu godinu iznosio 112,8, dok u je 2016. godine smanjen na 82,0.

2.4. Opće kretanje stanovništva 1981.-2011.

Opće kretanje stanovništva obuhvaća prirodno kretanje i prostornu pokretljivost (Friganović, 1987). Pod pojmom prirodno kretanje stanovništva podrazumijevaju se sva ona kretanja koja su rezultat nataliteta, fertiliteta i mortaliteta, dok se pod prostornu pokretljivost podrazumijevaju migracije stanovništva, odnosno useljavanje i iseljavanja stanovništva iz jedne zemlje u drugu, unutar jedne zemlje, grada i sl. Oba ova elementa, prirodno kretanje i prostorna pokretljivost, mogu različito djelovati na ukupno kretanje stanovništva. Stoga će se pomoću analize promjene broja stanovnika kroz određene popisne godine i prirodno kretanje utvrditi kojim tipovima općeg kretanja stanovništva pripada Općina Đulovac, ali i njene pojedinačne prostorne cjeline te pojedinačna naselja.

2.4.1. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1981.-1991.

Tipovi općeg kretanja stanovništva pokazuju odnos i utjecaj prirodnog priraštaja i prostorne pokretljivosti u određenom razdoblju i ovisno o tome je li migracijska bilanca pozitivna ili negativna određuje se je li prostor egzodusnog (E) ili imigracijskog (I) obilježja (Friganović 1987).

Tijekom razdoblja od 1981. do 1991. godine Općina Đulovac je, kao i sve njene pojedinačne prostorne cjeline, zahvaćena izumiranjem stanovništva (Tab. 2.).

Tab.2. Opće kretanje stanovništva u prostornim cjelinama Općine Đulovac 1981.-1991.[11]

Prostorna cjelina	Broj stanovnika		Promjena br. stanovnika		Prirodno kretanje		Selidbeni Saldo		Tip kretanja stan.
	1981.	1991.	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
REPUBLIKA HRVATSKA	4.601.469	4.784.265	182.796	3,97	74.437	1,62	108.359	2,35	I_1
OPĆINA ĐULOVAC	5.551	4.696	-855	-15,40	-362	-6,52	-493	-8,88	E_4
- Središnja naselja	1.286	1.070	-216	-16,80	-98	-7,62	-118	-9,18	E_4
- Ostala tranzitna Naselja	2.612	2.262	-350	-13,40	-136	-5,21	-214	-8,19	E_4
- Periferna naselja	1.653	1.364	-289	-17,48	-128	-7,74	-161	-9,74	E_4

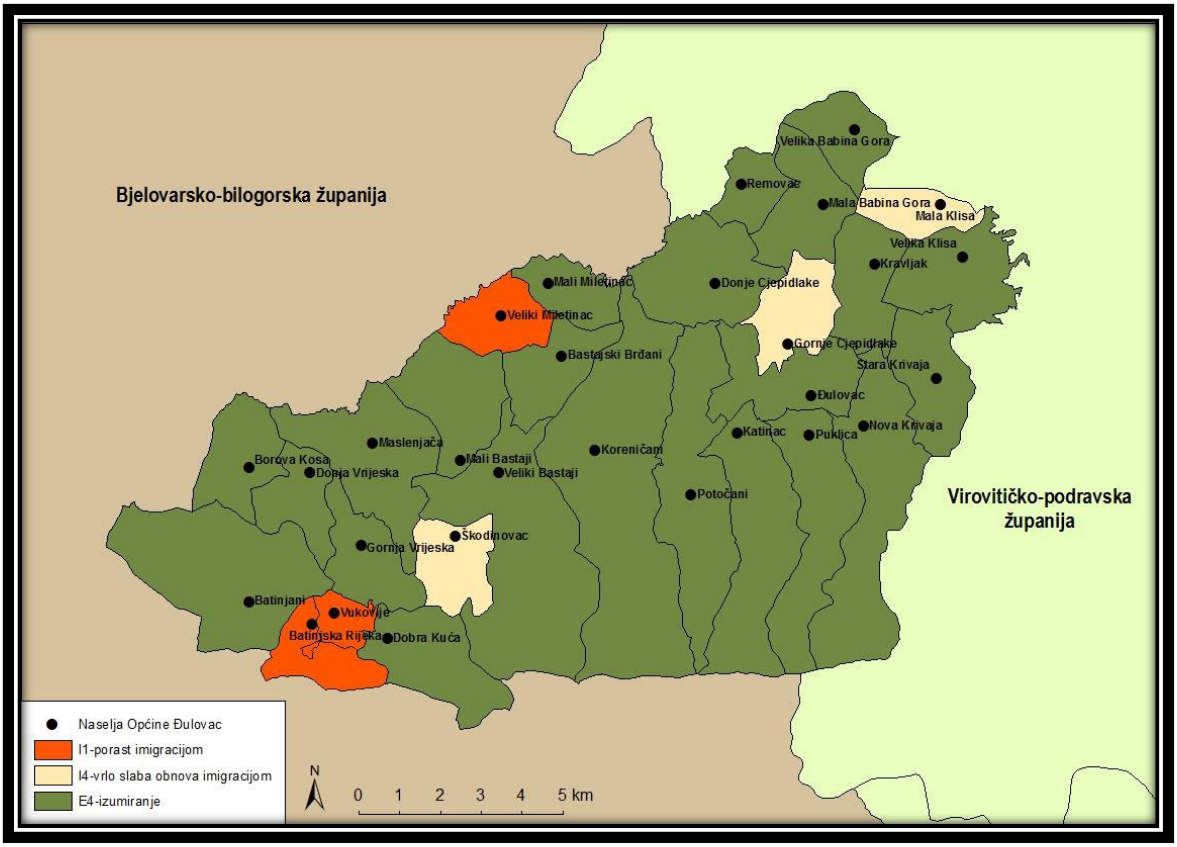
Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Izumiranje stanovništva određuje razlika između međupopisnepromjene ukupnoga stanovništva i ukupnoga prirodnog kretanja stanovništva u međupopisnom razdoblju. Pri tome je prirodno kretanje negativno, međupopisna promjena još negativnija, a migracijska

[11]Detaljnija analiza prikazana u priloženoj proširenoj Tab.2. na kraju rada.

bilanca također negativna (Šterc i Komušanec, 2012). Sve prostorne cjeline kao i općina imale su iste demografske trendove koji su išli silaznom putanjom. Razlog ovakvih kretanja u tom razdoblju je općenito jačanje industrije u tadašnjem središtu općine (grad Daruvar) zbog čega dolazi do većih preseljenja i napuštanja krajeva današnje općine, ali isto tako i inozemnih emigracija koje su vođene željom za boljim životom.

Tijekom tog razdoblja može se primijetiti da Republiku Hrvatsku tada prati, po prvi put u usporedbi s drugim ranijim međupopisnim razdobljima, I_1 tip općeg kretanja stanovništva ili drugim riječima ekspanzija imigracijom, što je posljedica izrazitog smanjenja prirodnog priraštaja i unutrašnjeg preseljavanja stanovništva (unutar bivše zajednice, Jugoslavije) prema razvijenoj republici i obali (Šterc i Komušanec, 2012). Analizom općeg kretanja stanovništva po naseljima dobiveni su podaci prikazani na Sl.9.

Sl.9. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1981.-1991. po naseljima Općine Đulovac

Za predratnog razdoblja 1981.-1991. većina naselja, osim naselja Batinjska Rijeka, Gornje Cjepidlake, Mala Klisa, Škodinovac, Veliki Miletinac i Vukovije, bila je egzodusnog tipa. Naselja egzodusnog tipa obilježavala je negativna prirodna promjena i negativno kretanje stanovništva utvrđeno popisom stanovništva, a stopa prirodnog kretanja manja je od stope popisom utvrđenog smanjenja. Drugim riječima, sva egzodusna naselja

karakterizirao je trend izumiranja (E_4). Najveći apsolutni negativni migracijski saldo su imala naselja: Veliki Bastaji (-65 stanovnika), Koreničani (-55 stanovnika), Đulovac (-53 stanovnika), Gornja Vrijeska (-45 stanovnika) i Velika Babina Gora (-42stanovnika), dok su najveći relativni negativni migracijski saldo imala naselja: Mali Miletinac (-31,88%) Mala Babina Gora (-24,66%), Velika Babina Gora (-21,21%), Bastajski Brđani (-19,84%), te Removac (-19,40%).

Naselja imigracijskog tipa imaju pozitivnu migracijsku bilancu različitog intenziteta, tako naselja Batinjska Rijeka, Veliki Miletinac i Vukovije karakterizira pozitivna prirodna promjena i pozitivno prirodno kretanje utvrđeno popisom stanovnika, odnosno prati ih trend porasta imigracijom (I_1) jer je stopa popisom utvrđenog povećanja bila veća od stope prirodne promjene. Naselja pak Gornje Cjepidlake, Mala Klisa i Škodinovac imaju trend vrlo slabe obnove imigracijom (I_4) koju obilježava negativna prirodna promjena i negativno prirodno kretanje utvrđeno popisom, čija je stopa smanjenja manja od stope prirodne promjene.

Migracijska bilanca naselja imigracijskih obilježja iznosila je 23,71% (ili apsolutno za 23 stanovnika), odnosno za naselja: Batinjska Rijeka; 0,82% (ili apsolutno za 1 stanovnika), Gornje Cjepidlake; 16,22% (ili apsolutno za 6 stanovnika), Mala Klisa; 4,55% (ili apsolutno za 3 stanovnika), Škodinovac; 14,29% (ili apsolutno za 12 stanovnika), Veliki Miletinac i Vukovije5,55% (ili apsolutno za 5 stanovnika).

2.4.2. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1991.-2001.

Prema usporedbi s prošlim međupopisnim razdobljem, u razdoblju od 1991.-2001. godine svaku prostornu cjelinu općine prati različit tip općeg kretanja stanovništva (Tab.3.).

Tab.3. Opće kretanje stanovništva u prostornim cjelinama Općine Đulovac 1991.- 2001.[12]

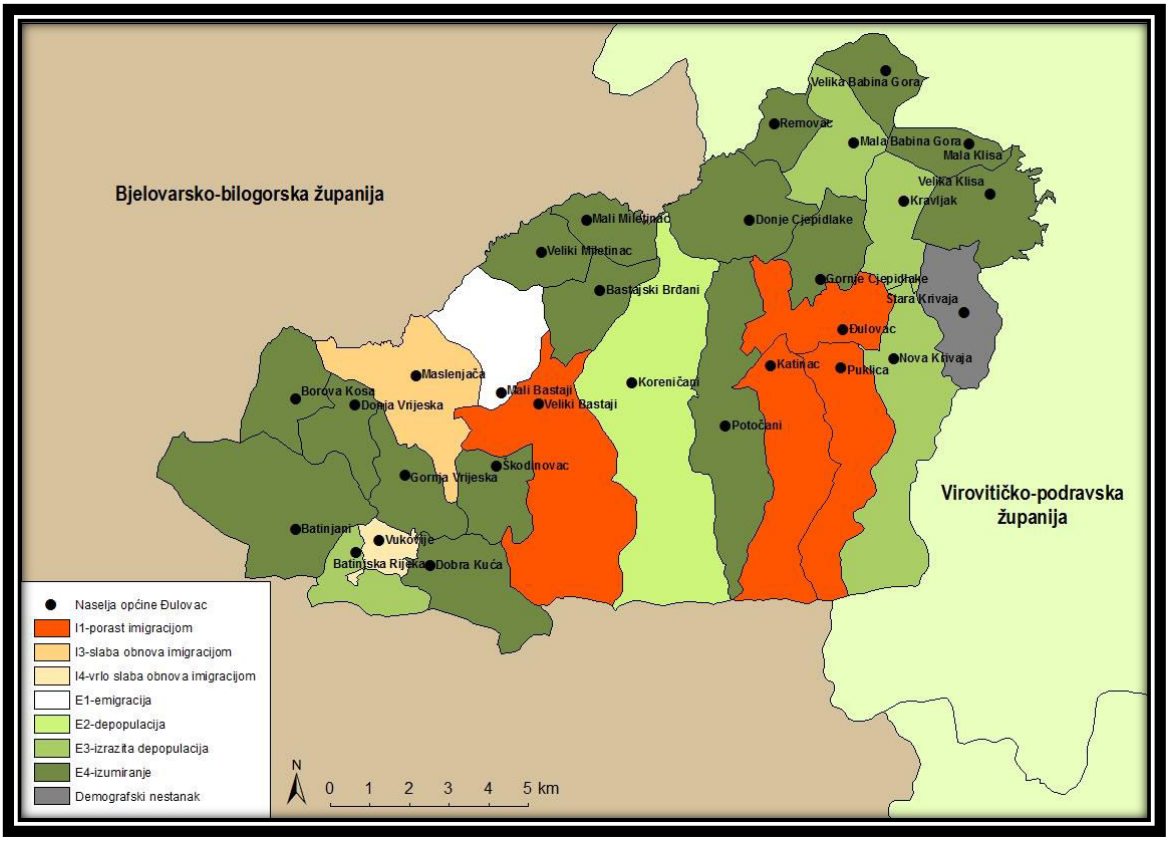
Prostorna cjelina	Broj stanovnika		Promjena br. stanovnika		Prirodno kretanje		Selidbeni saldo		Tip kretanja stan.
	1991.	2001.	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
REPUBLIKA HRVATSKA	4.784.265	4.437.460	-346.805	-7,25	-26.498	-0,55	-320.307	-6,70	E_4
OPĆINA ĐULOVAC	4.696	3.640	-1.056	-22,49	160	3,41	-1.216	-25,90	E_3
- Središnja naselja	1.070	1.453	383	35,79	189	17,66	194	18,13	I_1
- Ostala tranzitna Naselja	2.262	1.639	-623	-27,54	44	1,95	-667	-29,49	E_3
- Periferna naselja	1.364	548	-816	-59,82	-73	-5,35	-743	-54,47	E_4

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr.

[12]Detaljnija analiza prikazana u priloženoj proširenoj Tab.3. na kraju rada.

Ova pojava se ne može objasniti bez osobnog poznavanja prostora i njegovih tadašnjih tendencija. Stoga, iako je u cjelokupnoj općini izražen tip općeg kretanja stanovništva E_3 ili drugim riječima izrazita depopulacija koja je posljedica Domovinskog rata, prostorna cjelina *središnja naselja* koja je tada bila i najrazvijenija ima pozitivno prirodno kretanje, ali i promjenu broja stanovnika, kao i pozitivan selidbeni saldo. To je svrstava u I_1 tip općeg kretanja stanovništva ili se može reći kako je došlo do ekspanzije imigracijom, što potvrđuje činjenicu da su Hrvati s Kosova za vrijeme Domovinskog rata naseljavali ponajviše najrazvijenije krajeve općine. Njihov broj je u ukupnom stanovništvu rastao prvenstveno zbog izrazito velikog nataliteta.

Ako se uzme u obzir da se od 1992. godine natalitet broji samo u hrvatskim naseljima zbog emigracije srpskog stanovništva, a poznavajući prostornu sliku udjela Hrvata i Srba u naseljima i gledajući pozitivno prirodno kretanje stanovništva prostorne cjeline *ostala tranzitna naselja*, moguće je zaključiti kako su osim razvijenih krajeva općine Hrvati s Kosova naselili i u pojedina naselja te cjeline. Zbog toga tu prostornu cjelinu prati nešto blaži egzodusni tip općeg kretanja stanovništva nego prostornu cjelinu *periferna naselja* koja bilježi izrazitu emigraciju stanovništva kao ponajprije posljedicu ratnih zbivanja na ovom prostoru kao i u čitavoj državi. Smjerovi emigracije srpskog stanovništva su u početku rata bili prema današnjoj Srbiji i Bosni i Hercegovini, a kasnije su iz tih zemalja zbog produžetka rata preusmjereni na zapadne europske zemlje, najviše u Njemačku i Švicarsku. Poslije rata na ovim područjima i u ovom razdoblju samo mali udio srpskog stanovništva vratio i nije utjecao na rezultate analize općeg kretanja stanovništva općine (Sl.10.).

Sl.10. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1991.-2001. po naseljima Općine Đulovac

Tip općeg kretanja stanovništva po naseljima u ratnom i poslijeratnom razdoblju od 1991.-2001., daje raznovrsniju sliku trendova migracijskog kretanja stanovništva od prijeratnog razdoblja. Kako bi se detaljno proanaliziralo ovo razdoblje bitna je činjenica da je za vrijeme Domovinskog rata na ovo područje imigriralo stanovništvo s područja današnjeg Kosova i Bosne i Hercegovine. Hrvati s Kosova su tako naselila veća naselja koja su u prijeratnom razdoblju bila naseljena srpskom većinom (izuzetak naselje Đulovac), a to su Katinac, Koreničani, Nova Krivaja, Mali Bastaji, Puklica i Veliki Bastaji, dok su Hrvati iz Bosne i Hercegovine pretežito naselili kraj bliže gradu Daruvaru, odnosno naselja Batinjska Rijeka, Batinjani i Vukovije.

Polazeći od te činjenice, evidentno je da većina naselja naseljena novodoseljenim stanovništvom ublažava sliku egzodusnog tipa općeg kretanja stanovništva u ovom području. Obitelji Hrvata s Kosova su bile mnogobrojnije i dobno mlađe pa su naselja Đulovac, Katinac, Puklica i Veliki Bastaji obilježeni trendom porast imigracijom (I_1). Trend slabe obnove imigracijom (I_3) je karakterizirao naselje Maslenjača, dok vrlo slabu obnovu imigracijom (I_4) bilježi naselje Vukovije. Oba su ova imigracijska područja u

prijeratnom razdoblju bila naselja s hrvatskom većinom. Najveća pozitivna migracijska bilanca iznosila je 30,03% za naselje Đulovac ili apsolutno za 194 stanovnika.

Ostala naselja prati egzodusni tip kretanja stanovništva jačeg ili slabijeg intenziteta. Uglavnom slabiji intenzitet emigracije je vidljiv u naseljima u koje je doselilo hrvatsko stanovništvo iz Kosova i Bosne i Hercegovine. Naselje Mali Bastaji tako prati najslabiji intenzitet odnosno trend emigracije (E_1), a naselje Koreničani trend depopulacije (E_2). Izrazita depopulacija (E_3) je vidljiva u naseljima Batinjska Rijeka, Kravljak, Mala Babina Gora i Nova Krivaja.

Trend izumiranja stanovništva nastavlja se u ostalim naseljima. Najveću su apsolutnu negativnu migracijsku bilancu imala naselja Batinjani (-271 stanovnika), Gornja Vrijeska (-174 stanovnika), Velika Klisa (-137 stanovnika), Batinjska Rijeka (-108 stanovnika) te Donje Cjepidlake (-85 stanovnika), dok najveću relativnu naselje Stara Krivaja (-100%) s trendom demografskog nestanka i danas više nije naseljeno područje. Osim Stare Krivaje, najveću su relativnu negativnu migracijsku bilancu imala naselja Bastajski Brđani (-97,67%), Velika Klisa (-92,57%), Batinjska Rijeka (-88,71%) te Donje Cjepidlake (-85,86%).

2.4.3. Tipovi općeg kretanju stanovništva 2001.-2011.

Demografsko stanje u državi nastavilo se kao i u prethodnom međupopisnom razdoblju pa tako i u Općini Đulovac koja je doživjela očekivane promjene u prostornoj cjelini Središnja naselja (Tab.4.).

Tab. 4. Opće kretanje stanovništva u prostornim cjelinama Općine Đulovac 2001.-2011.[13]

Prostorna cjelina	Broj stanovnika		Promjena br. stanovnika		Prirodno kretanje		Selidbeni saldo		Tip kretanja stan.
	2001.	2011.	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
REPUBLIKA HRVATSKA	4.437.460	4.284.889	-152.571	-3,44	-94.551	-2,13	-58.020	-1,31	E_4
OPĆINA ĐULOVAC	3.640	3.199*	-441	-12,12	-29	-0,80	-412	-11,32	E_4
- Središnja naselja	1.453	1.439	-14	-0,96	107	7,36	-121	-8,32	E_2
- Ostala tranzitna Naselja	1.639	1.327	-312	-19,04	-37	-2,26	-275	-16,78	E_4
- Periferna naselja	548	431	-117	-21,35	-99	-18,07	-18	-3,28	E_4

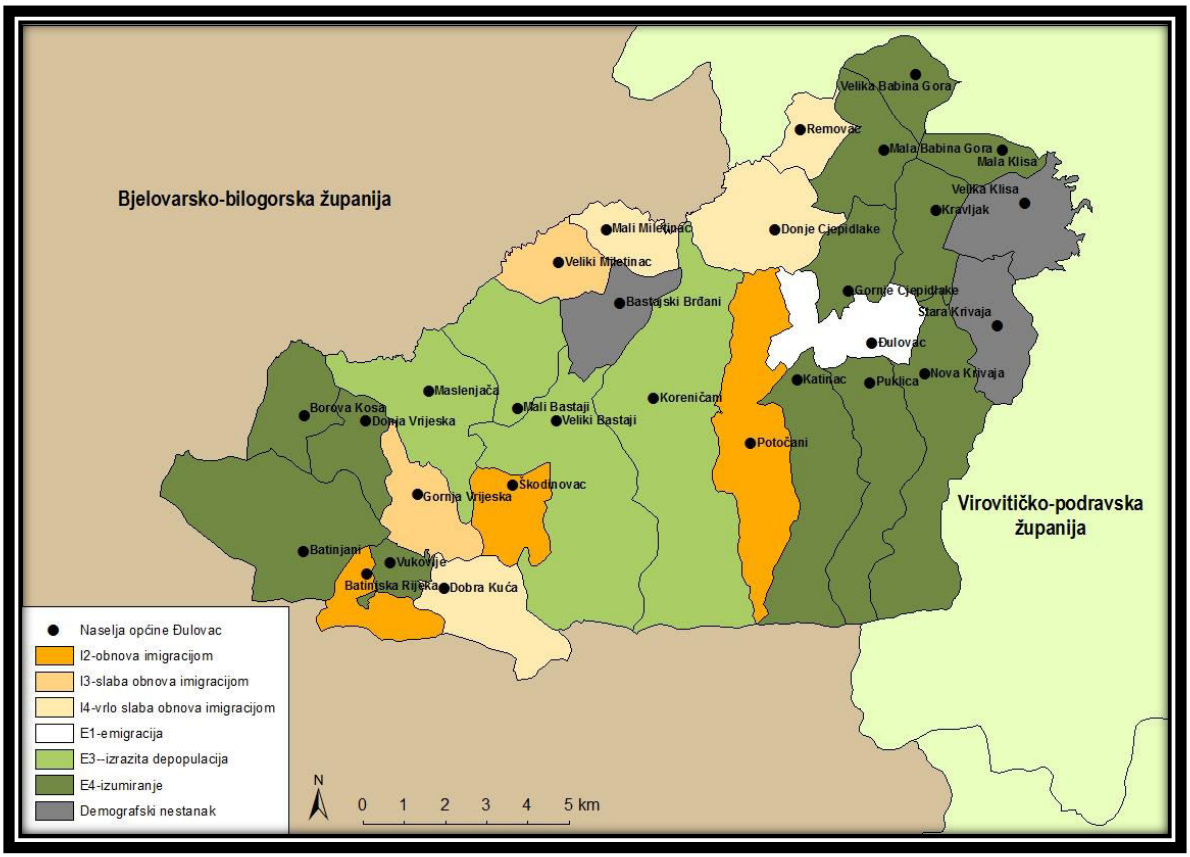
Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Prema prikazanoj tablici vidljiv je izraziti trend smanjivanja stanovništva što je ujedno i posljedica inkulturacije doseljenog stanovništva, zbog čega se smanjio prirodni prirast stanovništva. Osim u prostornoj cjelini *središnja naselja*, gdje je prirodni prirast još

[13]Detaljnija analiza prikazana u priloženoj proširenoj Tab.4. na kraju rada.

donekle bio visok, mogućnost revitalizacije općine nema ili su znatno smanjene, a to se najbolje vidi na prostornoj raspodjeli stanovnika iz 2011. godine.

Ulazeći dublje u prostornu problematiku ovog prostora, mora se naglasiti kako je emigracija iz pojedinih područja znatno uvjetovana raseljavanjem novodoseljenog stanovništva. Razlozi raseljavanja novodoseljenog stanovništva su u prvim godinama ovoga razdoblja prvenstveno povratak izbjegličkog srpskog stanovništva u čijim su se kućama nastanili, a isto tako i otkupom nekretnina od strane APN-a[14]. APN je otkupljivao kuće srpskog stanovništva koje se nije željelo vratiti na ova područja pa su te kuće date novodoseljenom stanovništvu i na njima je vršena obnova pa je stoga došlo do preseljenja unutar Općine, ali i izvan nje prema Bjelovaru, Dugom Selu i sl.. Kasniji razlozi emigracije stanovništva uvjetovani su gospodarskim prilikama te povećanom nezaposlenosti koja je danas jedan od glavnih problema s kojom se suočava cijela država, ali ponajviše hrvatska periferija. Za razumijevanje demografskih kretanja u ovom razdoblju poslužit će Sl.11. koja prikazuje tipove općeg kretanja stanovništva po naseljima.

Sl.11.Tipovi općeg kretanja stanovništva 2001.-2011. po naseljima Općine Đulovac.

[14] Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama.

Prikaz tipova općeg kretanja stanovništva u razdoblju od 2001.-2011. po naseljima Općine Đulovac daje mozaičnu sliku imigracijskih i emigracijskih trendova, no mora se naglasiti da većina naselja općine nema više od 100 stanovnika. Točnije u općini ima 8 naselja s više od 100 stanovnika te 14 naselja koja broje manje od 50 stanovnika, a 3 su nenaseljena pa su male demografske promjene jako izražene u naseljima s manjim brojem stanovnika. Isto tako ne smije se isključiti niti činjenicu kako se u ovom razdoblju dio izbjeglica vratio na prostor današnje općine, što je sveukupno rezultiralo da naselja poput naselja: Batinjska Rijeka (I_2), Dobra Kuća (I_4), Donje Cjepidlake (I_4), Gornja Vrijeska (I_3), Mali Miletinac (I_4), Potočani (I_2), Removac (I_4), Škodinovac (I_2) i Veliki Miletinac (I_3) karakterizira imigracijski tip općeg kretanja stanovništva različitog intenziteta.

Najveću su apsolutno pozitivnu migracijsku bilancu imala naselja: Potočani (29 stanovnika), Škodinovac (22 stanovnika), Gornja Vrijeska (21 stanovnika) te Batinjska Rijeka (15 stanovnika), dok relativnu naselja: Škodinovac (157,14%), Batinjska Rijeka (100%), Gornja Vrijeska (67,74) i Potočani (61,7%). Iako je naselje Bastajski Brđani imalo imigracijski tip općeg kretanja i to popraćen migracijskim saldom od 100%, kroz promatrano razdoblje od 10 godina obilježeno je demografskim nestankom, kao i naselje Velika Klisa koje je imalo najveću relativnu negativnu migracijsku bilancu od 81,82%. Ujedno to su i naselja koja su u prethodnom međupopisnom razdoblju imala najveću relativnu negativnu migracijsku bilancu. Ako se uzmeto u obzir, može se očekivati za sva naselja koja su prostorno periferna u odnosu na druge, s malim brojem stanovnika i velikim negativnim postotkom migracijskog salda kako će isto u bližoj budućnosti biti zahvaćena trendom demografskog nestanka. Primjerice, ako se uzmu ovi kriteriji za naredno razdoblje može se definitivno očekivati demografski nestanak i u naselju Mala Klisa koja ima, nakon naselja Velika Klisa, najveću relativnu migracijsku bilancu u općini od 40%. Najvećom apsolutno negativnom migracijskom bilancom su obuhvaćena naselja: Veliki Bastaji (-83 stanovnika), Koreničani (-75stanovnika) te Puklica (-59 stanovnika).

2.5. Osnovne demografske strukture

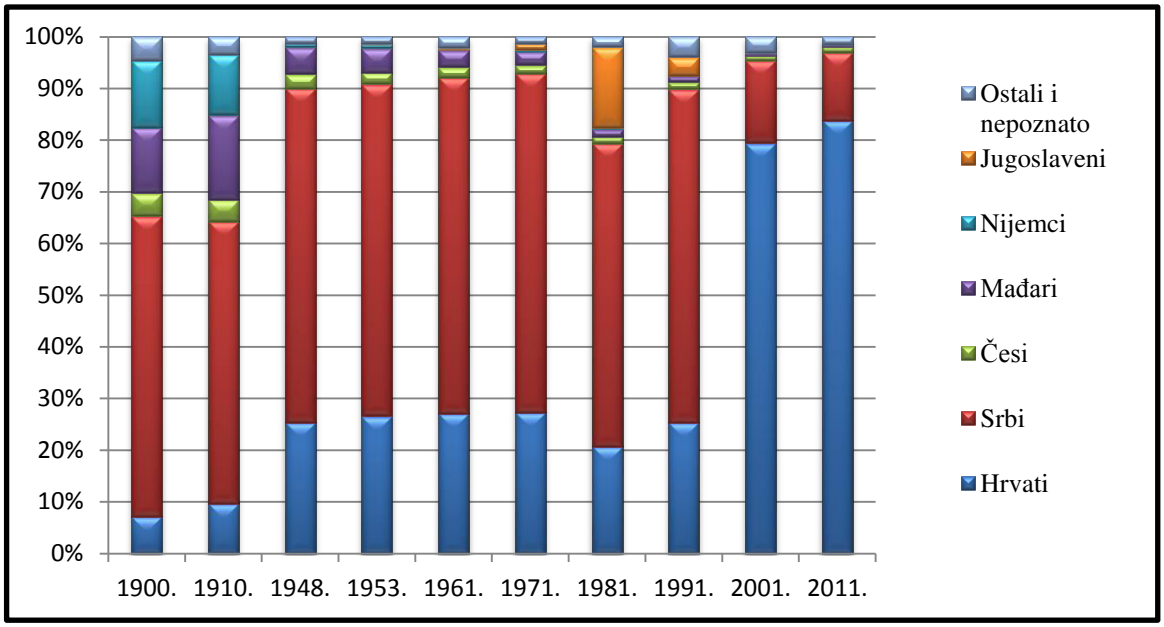
Utjecaj migracija u ratnom i poslijeratnom razdoblju nije samo vidljiv u kretanju ukupnog stanovništva, njegovog prostornog razmještaja i prirodnog kretanja, nego je isto tako donio velike demografske promjene u sastavu stanovništva.

2.5.1. Narodnosni sastav

Etnička struktura stanovništva jedno je od najvažnijih obilježja naseljenosti na nekom prostoru jer se kroz nju znakovito više nego kod drugih strukturno-demografskih obilježja

određene populacije zrcale utjecaji prošlih povijesnih, društvenih i političkih zbivanja, koji uveliko određuju trend i dinamiku etnodemografskih procesa i promjena (Živić, 2006).

Analizom narodnosne strukture općine, može se zaključiti da se narodnosni sastav kroz više od jednog stoljeća najviše izmijenio u pretposljednjem međupopisnom razdoblju, iako postoje manje promjene narodnosnog sastava u prvoj polovini 20. st. S izraženim smanjenjem Čeha, Austrijanaca, Nijemaca i Mađara. Njihovo smanjenje je ponajviše uzrokovano povijesnim zbivanjima (ratovi, migracije) i tendencijom u kasnijim demografskim popisima poistovjećivanje s Hrvatima zbog iste vjerske opredijeljenosti[15], ali to nije bitno utjecalo na daljnji demografski niti gospodarski razvoj općine. Međutim, promjene u brojčanom odnosu Hrvata i Srba u pretposljednjem međupopisnom razdoblju su imale i imaju veliku ulogu u razvoju današnje općine, naročito jer se u kratkom razdoblju znatno promijenio narodnosni sastav općine (Sl.12.).

Sl. 12**.** Kretanje narodnosnog sastava u Općini Đulovac 1900.- 2011.

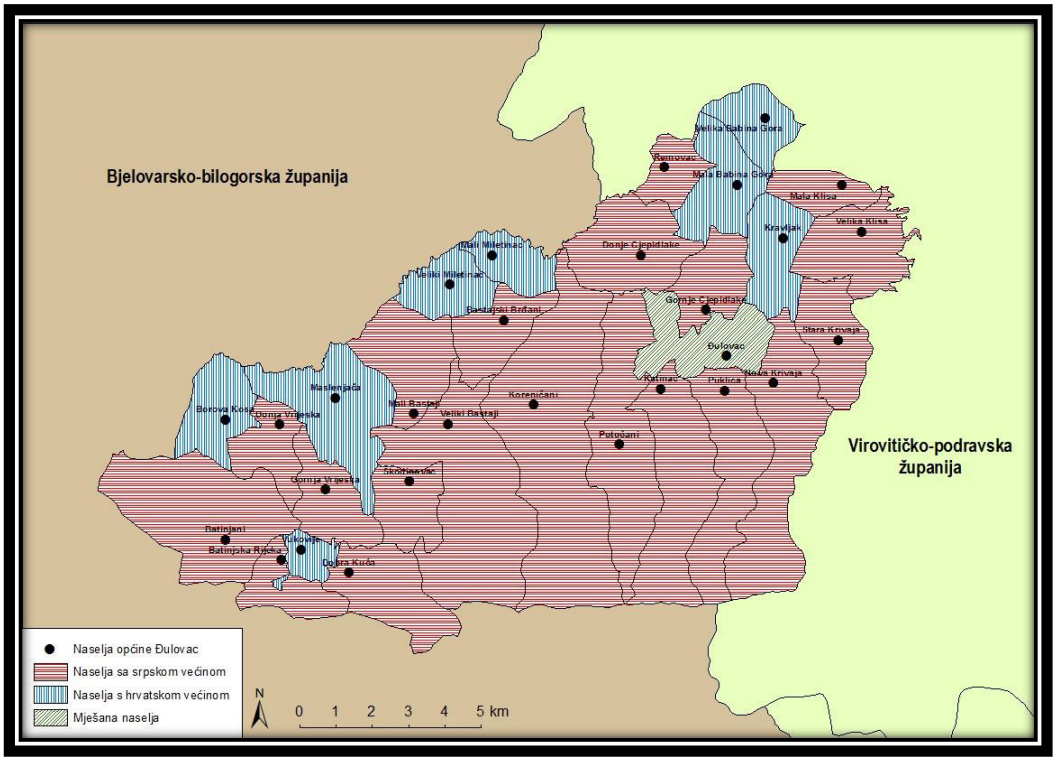
Izvor: Gelo, J., Crkvenčić, I., Klemenčić M., 1998.

Iz dijagrama se može uočiti kako je srpsko stanovništvo od 1900. do 1991. godine imalo najveći udio u stanovništvu i uvijek je iznosio više od 50% ukupnog stanovništva općine. Isto tako, ako se zanemari nacionalna kategorija „Jugoslaveni“, može se zaključiti kako je udio srpskog stanovništva konstantno rastao i dosezao i više od 65% u ukupnom stanovništvu općine prije početka Domovinskog rata.

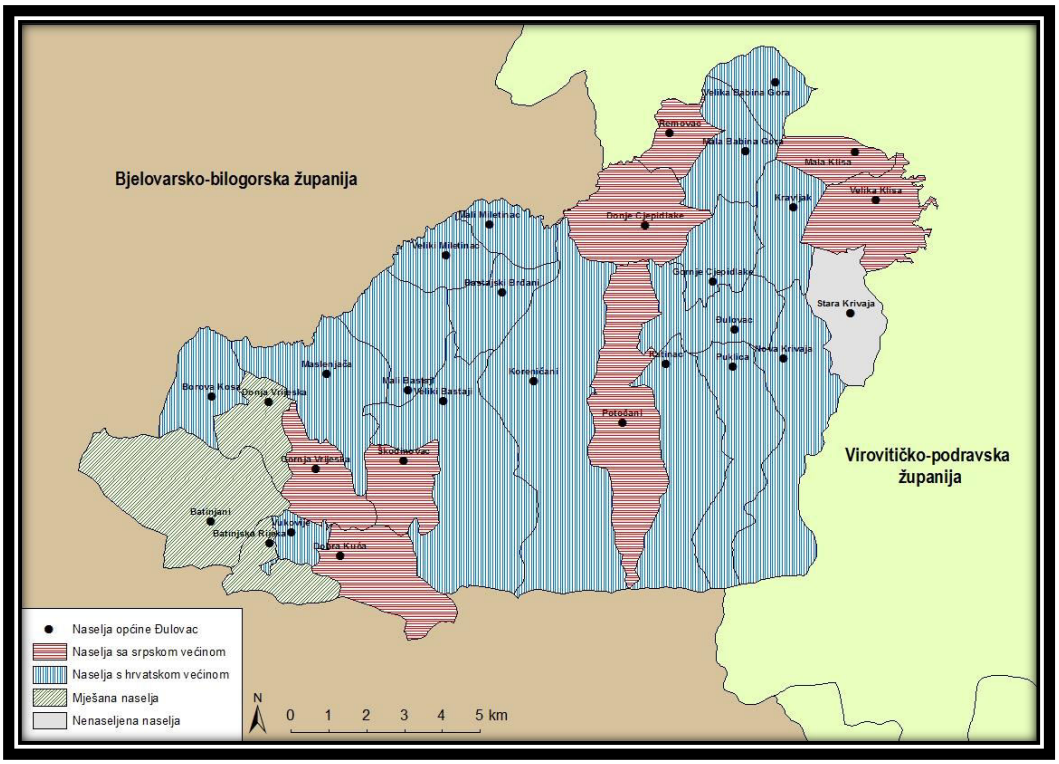
[15]Katolici; u Općini danas najveći postotak stanovništva su katoličke vjeroispovjesti te zatim slijedi pravoslavna vjeroispovijest.

Nacionalna kategorija „Jugoslaveni“ se primarno formirala u mješovitim etničkim područjima i urbanim sredinama kao posljedica mješovitih brakova i obitelji (Šterc i Pokos, 1993). Na ovom području je najizraženije prikazana u popisnoj godini 1981. kada se 15,64% stanovništvo izjasnilo Jugoslavenima. Ako se usporedi taj podatak s prethodnom popisnom godinom, može se logički zaključiti da se otprilike podjednaki udio Hrvata i Srba izjasnio u toj kategoriji. Stoga se ne smije zanemariti činjenica kako je kroz stoljeće osim udjela srpskog stanovništvu rastao i udio hrvatskog stanovništva u ukupnom.

Najveći porast udjela hrvatskog stanovništva u ukupnome zabilježen je u međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. godine. Ukupan broj Hrvata na prostoru općine povećan je s 1.188 (1991.) na 2.893 (2001.). Uzme li se u obzir smanjenje ukupnog stanovništva općine za 31,89%, dolazi do snažnog povećanja udjela hrvatskog stanovništva s 25,3% (1991) na 79,48% (2001.), odnosno 83,82% (2011.), dok se u istom razdoblju ukupan broj srpskoga stanovništva smanjio s 3.033 (1991.) stanovnika na 580 (2001.), odnosno 427 (2011.) ili relativno sa 64,59 % (1991.) na 15,93 % (2001.), odnosno 13,16% (2011.). Etnička homogenizacija vidljiva je i u promjeni udjela Hrvata i Srba na razini naselja (Sl. 13. i Sl.14).

Sl.13. Narodnosni sastav stanovništva u naseljima Općine Đulovac 1991. godine. Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr.

Sl.14. Narodnosni sastav stanovništva u naseljima Općine Đulovac 2001. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

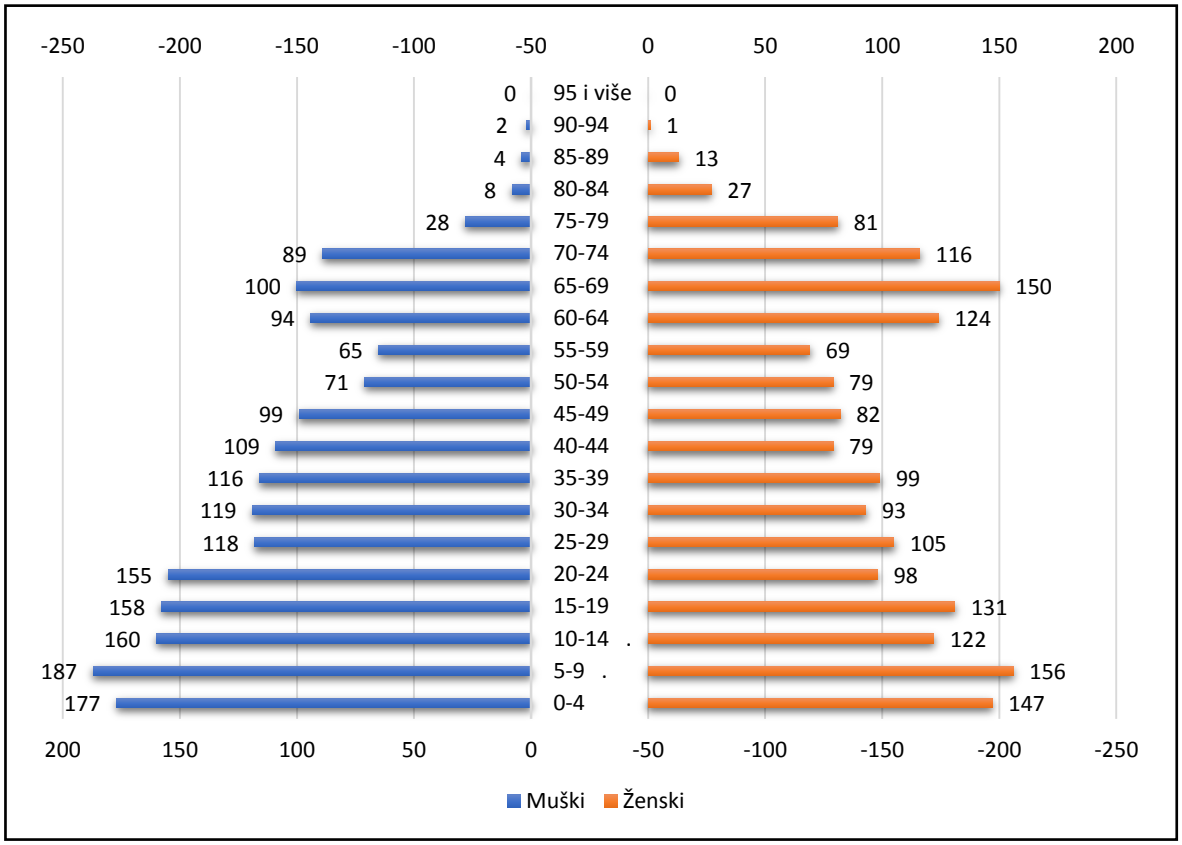
Uspoređujući prostornu sliku narodnosnog sastava u naseljima Općine Đulovac dobivenu iz popisnih podataka 1991. godine (Sl.13.) te prostornu sliku narodnosnog sastava u naseljima dobivenu iz popisnih podataka 2001. godine (Sl.14.), očito je vidljivo smanjenje srpskog stanovništva u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. Iz popisnih podataka 1991. godine srpsko je stanovništvo bilo većinsko, a to pokazuje i činjenica da su 20 od 29 naselja bila sa srpskom etničkom većinom[16], dok je samo osam pretežito rubnih naselja bilo s hrvatskom većinom. Današnja je slika drugačija, odnosno slična kao prostorna slika narodnosnog sastava u naseljima općine iz 2001.[17] gdje je vidljivo smanjenje naselja sa srpskom većinom na brojku od osam naselja te povećanje broja naselja s hrvatskom većinom na 17 naselja. Ostala naselja ili su miješana ili nenaseljena.

2.5.2. Dobno-spolni sastav

Sastav stanovništva po dobi po svojim je društveno-gospodarskim implikacijama jedno od najvažnijih demografskih obilježja i odražava biodinamičku i potencijalnu vitalnost stanovništva nekoga područja (Nejašmić i Mišetić, 2004). Budući stanovništvo koje je imigriralo u ovo područje ima određena obilježja, migracije su utjecala na demografske strukture mjesta porijekla i mjesta doseljena. Migracije pospješuju starenje

[16] Udio srpskog stanovništva veći od 60%, isto tako i za naselja s hrvatskom većinom.
[17] 2011. godine uz naselje Stara Krivaja, nenaseljena naselja su Bastajski Brđani i Velika Klisa.

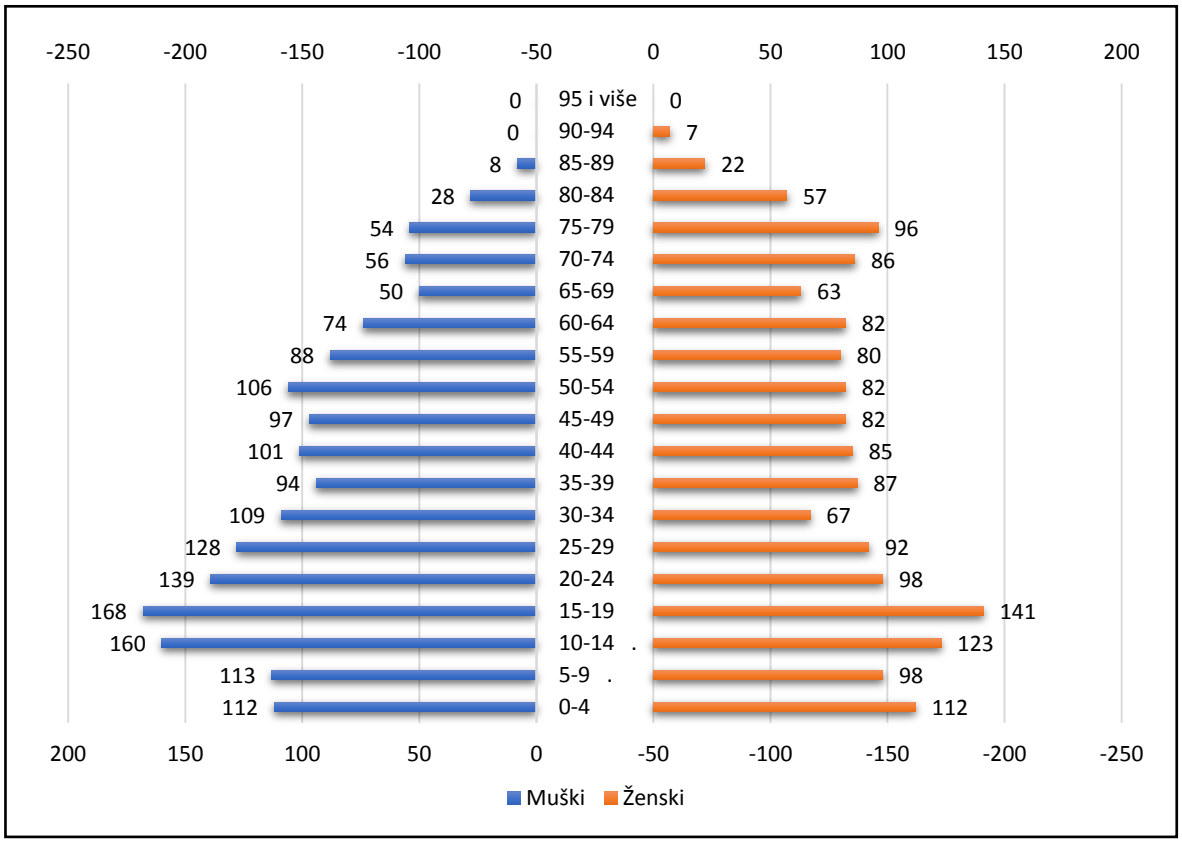
stanovništva te nepovoljno djeluju na demografske strukture u mjestu porijekla, dok u mjestu doseljenja pozitivno utječe ponajprije na sastav stanovništva prema dobi, a time i na sastavnice prirodnog kretanja (Nejašmić, 2005). Za prikaz dobno-spolnog sastava stanovništva u demografskoj statistici najpreglednijim se smatra grafički prikaz dobno-spolne strukture, a kako bi se predočio dobno-spolni sastav općine prikazane su dobno-spolne strukture temeljene na prethodna dva popisa stanovništva (Sl.15., Sl.16.).

*9 nepoznatog doba (5muški, 4 ženski)

Sl.15. Dobno-spolna piramida Općine Đulovac prema popisu iz 2001.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Sl.16. Dobno-spolna piramida Općine Đulovac prema popisu iz 2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Prema popisu iz 2001. godine dobno-spolni sastav izražen je većim brojem muškog stanovništva u dobnim skupinama mladog i zrelog stanovništva, dok u starijim dobnim skupinama prevladava žensko stanovništvo. Slična situacija je utvrđena i popisom stanovništva iz 2011. godine, iako je evidentno smanjenje udjela mladog i starog stanovništva te smanjenje brojčanog udjela zrelog stanovništva. Ako se uzme u obzir činjenica da su migriranju većinom skloniji dvadesetogodišnjaci i tridesetogodišnjaci (Nejašmić, 2005), onda možemo opravdati smanjene vrijednosti zrelog stanovništva kroz 10-godišnje razdoblje, ali i smanjenje prirodnog priraštaja.

Dobno-spolne strukture iz zadnja dva razdoblja su sve, samo ne pravilne. Obje dobno-spolne strukture temeljene na postotnom udjelu pojedinih skupina (mlada, zrela i stara skupina), karakterizira staro ili kontraktivno stanovništvo (Tab.5.)

Tab.5. Promjena dobnog sastava stanovništva u Općini Đulovac od 1981.-2011.

Popisne Godine	Udio stanovništva u postotcima (%)				Stupanj ostarjelosti	
	Ukupno	Mlado 0-19	Zrelo 20-59	Staro ≥ 60	Tip	Obilježje
1981.[1]	100,00	24,91	56,87	17,56	3	Starost
1991.[2]	100,00	20,89	53,79	24,13	4	duboka starost
2001.[3]	100,00	34,01	42,75	23,00	3	Starost
2011.	100,00	31,65	47,30	21,05	3	Starost

[1] Nepoznato s udjelom 0,66%
[2] Nepoznato s udjelom 1,19%
[3] Nepoznato s udjelom 0,25%
[4] Prema tipizaciji (Nejašmić, 2005)

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Tab. 5. prikazuje kretanje mladog, zrelog i starog stanovništva općine obilježeno nakon 1981. starošću koja se kasnije produbljava zbog ratnih zbivanja na ovom području. Općinu Đulovac kao i Republiku Hrvatsku karakterizira vrlo brzo starenje i visok stupanj ostarjelosti (Nejašmići Toskić, 2000). Udio starog stanovništvo u općini je konstantno visok i prelazi udio od 20%, iako je u poslijeratnim razdobljima udio mladog stanovništva znatno viši nego u prethodnim razdobljima, a za pretpostaviti je daljnji proces senilizacije stanovništva kao neizbježan. Starenje ukupnoga stanovništva logična je i očekivana posljedica svih negativnih procesa u promatranom razdoblju vezanih uz stalno smanjivanje prirodnog rasta, nataliteta i reprodukcije, pojavu prirodnog pada i negativne bilance vanjske migracije i izumiranja kao tipa općega kretanja stanovništva (Šterc i Komušanec, 2012). Takva kretanja udjela mladog i starog stanovništva neće utjecati negativno samo na demografske promjene, nego i na društvene, ekonomske, političke promjene općine.

2.5.3. Gospodarski sastav

Pojam gospodarskog sastava u užem smislu podrazumijeva sastav stanovništva prema aktivnosti, djelatnosti i zanimanju, a u širem smislu podrazumijeva još i položaj u zanimanju, sektor vlasništva, kućanstva prema izvorima prihoda, veličini posjeda itd. (Nejašmić, 2005). Kako bi se razumio gospodarski sastav u užem smislu današnje općine bitno je prikazati stanje gospodarskih aktivnosti prije doseljenja novog stanovništva.

Prije Domovinskog rata, na ovim prostorima je uvijek bio mali broj nezaposlenih ljudi pogotovo u muškoj populaciji, dok su žene većinom bile domaćice i nezaposlene. Poljoprivredom i ribarstvom u prijeratnim godinama bavi se najveći broj stanovništva i to njih više od 45% aktivnog stanovništva općine, što ju svrstava u poljoprivredni tip društava. Sljedeća djelatnost koja zauzima najveći udio u aktivnom stanovništvu je industrija i rudarstvo s udjelom od 20,37%. Na području općine tada su u pogonu bila drvna industrija „GAJ“, ciglana te dva kamenoloma, koji su zbog ratnih oštećenja i dodatnog gubitka stanovništva, ali i promjenom stanovništva po području djelatnosti morali prestati s radom. Osim područnih pogona, veliki broj stanovnika radio je u industrijama glavnog središta nekadašnje Općine (grad) Daruvar, a jedna od poznatijih industrija s velikim zapošljavanjem bila je metalno-prerađivačka industrija „Dalit“. Osim industrije i poljoprivrede u predratnom razdoblju stanovništvo se zapošljavalo i u ostalim djelatnostima, a od njih se ponajviše ističe obrtništvo koje je imalo udio od 7,67% aktivnog stanovništva općine. Ostale djelatnosti i broj zaposlenih po prostornim cjelinama kao i u cijeloj općini vidljiv je u Tab.6.

Tab.6. Aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje po području djelatnosti u prostornim cjelinama Općine Đulovac 1991. godine

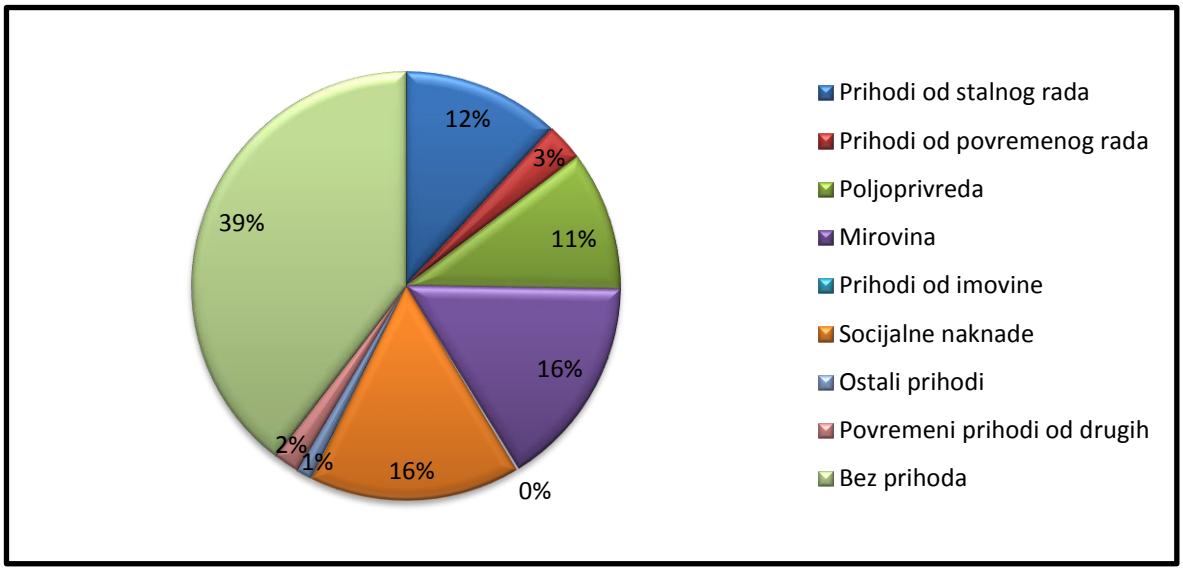
Djelatnosti	Središnja naselja	Ostala tranzitna naselja	Periferna naselja	Općina Đulovac
Industrija i rudarstvo	109	219	81	409
Poljoprivreda i ribarstvo	83	384	458	925
Šumarstvo	28	40	8	76
Vodoprivreda	6	14	12	32
Građevinarstvo	10	44	26	80
Promet i veze	35	49	11	95
Trgovina	25	24	5	54
Ugostiteljsvo i turizam	15	10	7	32
Obrtništvo i osobne usluge	8	110	36	154
Ostale djelatnosti*	47	54	26	127
Ukupno	357	957	675	2.007

*U ostale dijelatnosti se ubrajaju: stambeno-komunalne djelatnosti i uređenje naselja i prostora, financijske, tehničke i poslovne usluge, obrazovanje, znanost, kultura i informacije, zdravstvena zaštita i socijalna skrb, tijela državne vlasti, tijela lokalne samouprave, fondovi, udruženja i organizacije.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Iz navedenog proizlazi kako je u tom razdoblju 42,74% stanovništva bilo zaposleno i primalo plaću iz stalnog radnog odnosa, a pridodamo li tome još 24,91% mladog stanovništva koje je većinom bilo uzdržavano i 24,13% starog stanovništva koje je većinom primalo starosne mirovine, dolazimo do zaključka kako je prije rata samo 8,22% stanovništva općine nezaposleno, odnosno nije imalo prihoda. Ali ni taj zaključak ne može se sa sigurnošću potvrditi jer se ne zna broj stanovništva s prihodima od povremenog rada.

Nakon rata i propadanja jedinih pogona kojih je općina tada imala raste nezaposlenost. Izražena je tendencija težeg i sporog zapošljavanja radnika na stalan radni odnos. Stalna primanja poput plaće, mirovine, naknade od zavoda za zapošljavanja prima izraziti mali broj stanovnika, dok privremena primanja u sezoni ostvaraje sve veći broj populacije. Situacija se nakon završetka rata do danas znatno promijenila (Sl.17.)

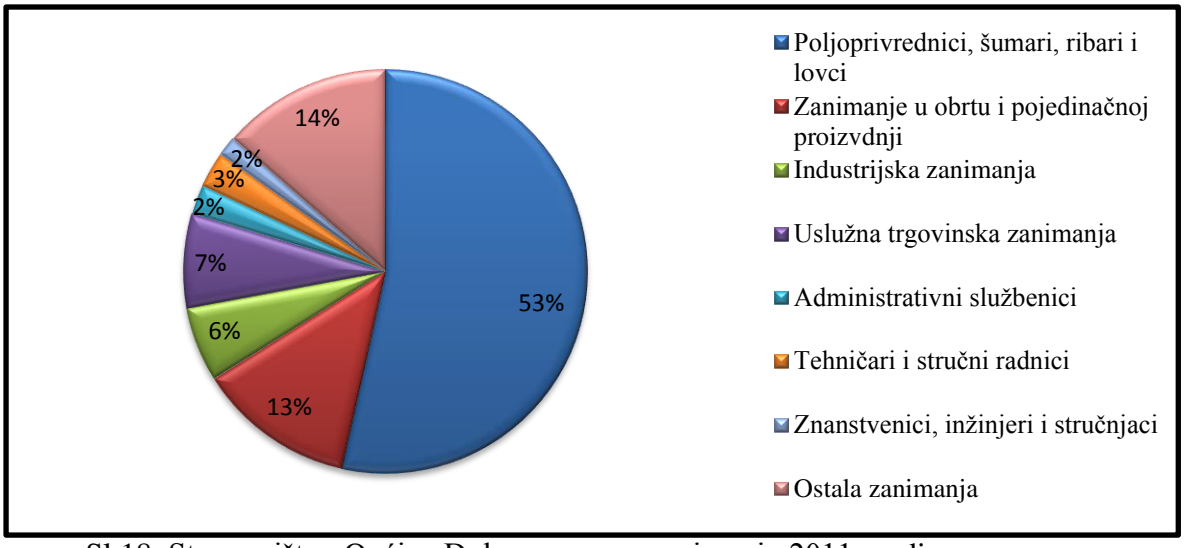

Sl.17.Stanovništvo Općine Đulovac prema glavnim izvorima sredstava za život 2011. godine
Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Iz dijagrama proizlazi kako 11,87% stanovništva prima prihode od stalnog rada, 2,83% od povremenog rada, 10,57% od poljoprivrede te 0,14% od imovine. Zbroje li se postoci od mirovine (15,95%) i socijalne naknade (15,89%) ispada kako više od 30%, točnije 31,84%, stanovnika živi na proračun države. Osim te konstatacije, problem je i veća nezaposlenost ženske populacije, a koja doseže udio od 48%. Ako se još uzme u obzir da radno sposobno stanovništvo živi od socijalnih naknada, a primaju ih iako nemaju osnove za to, da svo stanovništvo bez prihoda ima udjel od 39,57% u ukupnom aktivnom stanovništvu općine, može se zaključiti kako općina Đulovac nema samo negativne

demografske trendove već i slabu predispozicije za buduću revitalizaciju ako uzmemo u obzir da gospodarski sastav stanovništva direktno utječe na prirodno i opće kretanje stanovništva.

Izravan uzrok promjene stanovništva prema glavnim izvorima sredstava za život je promjena stanovništva prema zanimanju i području djelatnosti (Sl.18., Sl.19.).

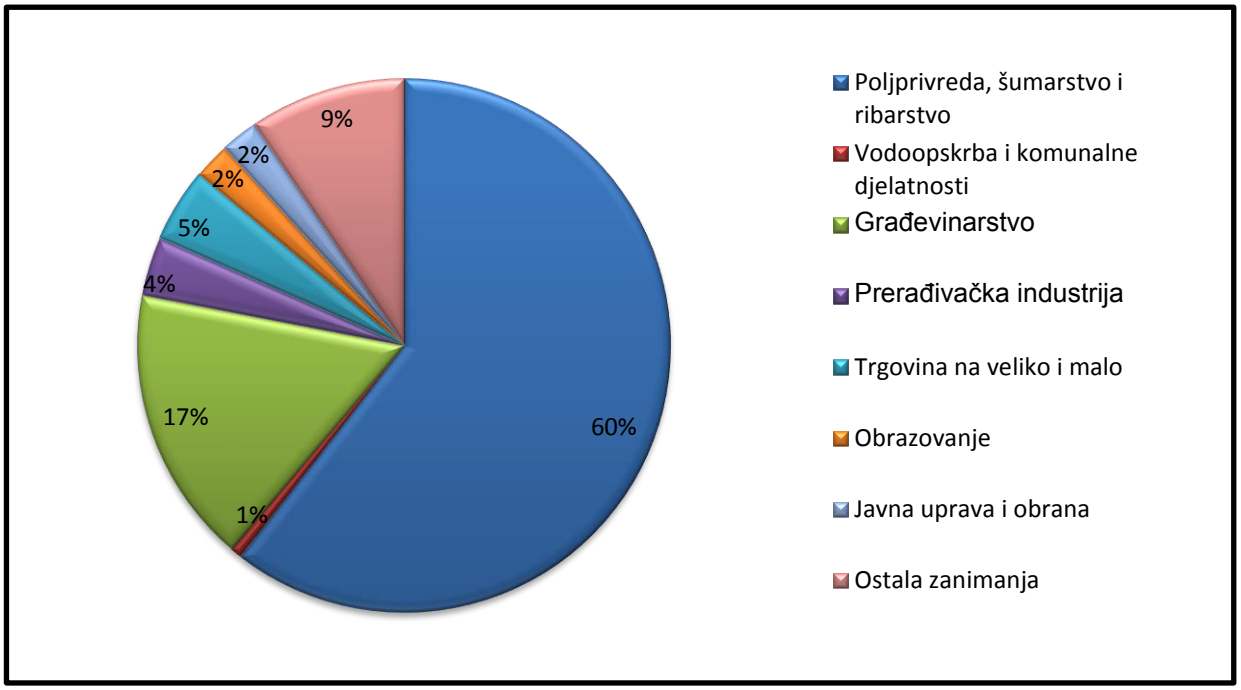

Sl.18. Stanovništvo Općine Đulovac prema zanimanju 2011. godine.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Stoga, ako se usporedi prijeratno razdoblje sa stanjem iz 2011. godine može se uočiti povećanje udjela zanimanja primarnog sektora (53,49%) za 3,61%, a veliko smanjenje zanimanja sekundarnog sektora djelatnosti (6,01%) za 19,95%. Smanjenje tehničkih zanimanja je očekivana posljedica gašenja industrijskih pogona nakon Domovinskog rata, ali i neobrazovanog novodoseljenog stanovništva koje nije moglo revitalizirati područje koje su naselili. Promjene su vidljive i u ostalim udjelima; dolazi do povećanja udjela zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji, povećanje uslužnih trgovinskih zanimanja te povećanje udjela znanstvenika,inžinjera i stručnjaka.

Sukladno s promjenom stanovništva prema zaposlenosti dolazi i do promjene stanovništva prema području djelatnosti (Sl.19.).

Sl. 19. Stanovništvo Općine Đulovac prema području djelatnosti 2011. godine.
Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Najveći udio stanovništva pripada djelatnostima primarnog sektora i to 60,49%, zatim u usporedbi s prijeratnim godinama (1991.) je vidljivo povećanje djelatnosti poput građevinarstva s 3,98% 1991. godine na 16, 85% 2011. i trgovine s 2,69% (1991.) na 4,53% (2011.).

Nakon analize sastava stanovništva prema aktivnosti, djelatnosti i zanimanju evidentno je kako je općina Đulovac i u današnje vrijeme primarno agrarne društveno-gospodarske strukture, a budući da je sastav aktivnog stanovništva prema djelatnosti, odnosno udio glavnih sektora djelatnosti i pokazatelj društveno-gospodarske razvijenosti, može se zaključiti kako se ovo područje može svrstati u jedno od nerazvijenih područja države, pogotovo ako se pridoda brojka nezaposlenih osoba koja prema statističkom biltenu 2017. za studeni iznosi 486 osoba. Usporedba te brojke s brojem aktivnog stanovništva 2016. godine rezultira s udiom nezaposlenosti od 51%.

2.5.4. Kulturno-geografski sastav

Intenzivne migracije kakve su se dogodile u općini Đulovac uvijek za sobom nose i kulturološke promjene koje u geografskom prostoru ostavljaju i materijalizirane tragove. Pogotovo migracije stanovništva različitih etničkih, kulturnih, religijskih, svjetonazorskih i sličnih obilježja.

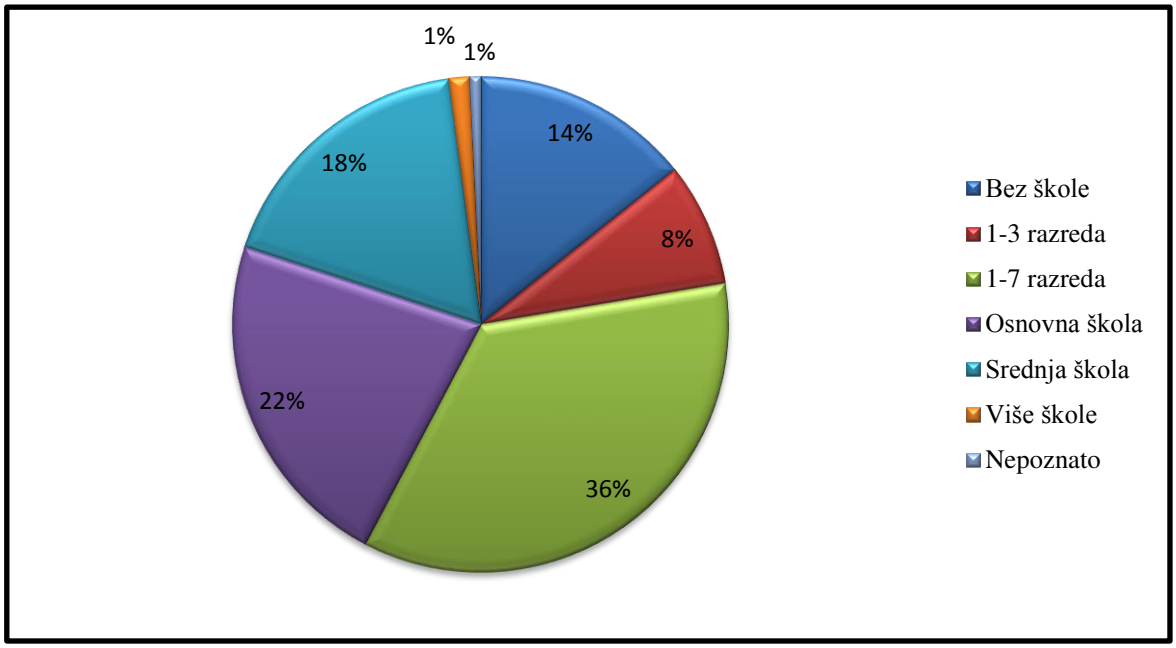
2.5.4.1. Promjena kulturno-identitetskog sastava stanovništva 1991.-2011.

Iako je već dokazano kako je do 1991. godini u općini pretežito živjelo srpsko stanovništvo i kako je narodnosna struktura promijenjenadolaskom Hrvata s Kosova, može se uočiti i promjena kulturno-identitetskog sastava stanovništva, jer svaki narod ima određene karakteristike po kojima se identificira pripadnost. Srbi su ponajprije živjeli prije rata, a i danas, u suzajednici s domicilnim Hrvatima. Postojao je zajednički lokalni identitet te osim vjere nisu imali značajnih razlika. Prije novog doseljenog stanovništva postajalo je povjerenje i zajedništvo koje je rat „uzdrmao“. Za vrijeme rata su postojale velike nacionalne tenzije koje su se odrazile na velikom demografskom gubitku, kao i na velikim imovinskim štetama. Sve kuće su opljačkane, znatan dio ih je oštećen, a time je i drugim razlozima destimuliran povratak domicilnog srpskog stanovništva. U poslijeratnom razdoblju, većina izbjeglog stanovništva nije se vratila u svoje domove budući da je sav njihov nekadašnji kulturni pejzaž preoblikovan novim načinom života novodoseljenog stanovništva. Promjene su vidljive na građevinama, odnosno novo obnovljenim obiteljskim kućama koje su zamijenile nekad tradicionalne slavonske kućice, u načinu gospodarenja zemljišta; povećao se crni ugar, neplansko krčenje šumskih površina i sl.. itd. Smanjene su lokalne ekonomske zajednice i društva, pomalo su nestale i seoske zabave koje je svako selo imalo, a to je smanjilo interakciju i pokretljivost društva. Osim materijalnih i vidljivih promjena, najveća razlika je u mentalitetu stanovnika. Najveći razlog neprihvaćanja novodoseljenog stanovništva je bilo njihovo nepoštovanje prema kulturnoj baštini područja u koje su doselili, a isto tako kod novodoseljenog stanovništva se osjetila velika vjerska isključenost. No s vremenom, kako su godine prolazile i kada su se smirile tenzije i s jedne i s druge strane ipak je došlo do početka suradnje između domicilnog i doseljenog stanovništva.

2.5.4.2. Promjena obrazovnog sastava stanovništva 1991.-2011.

Obrazovni sastav daje uvid u opću razinu obrazovanosti pojedinog područja i o tome kakvu školsku spremu imaju pojedine kategorije stanovništva. Usporedi li se promjenu obrazovnog sastava stanovništva Općine Đulovac kroz razdoblje od 20 godina prema indeksu obrazovanosti, uzimajući u obzir da je 1991. godine živjelo više starog stanovništva koje nije bilo u mogućnosti ići u školu ili završiti cjelokupno osnovno školsko obrazovanje, može se bez dvojbe reći kako promjene u obrazovanju nisu velike. Indeks obrazovanosti je u glavnom jako nizak u cjelokupnom 20 godišnjem razdoblju nakon rata.

Indeks obrazovanosti 1991. godine iznosio je niskih 1,08; što proistječe iz podataka vidljivih na Sl.20.

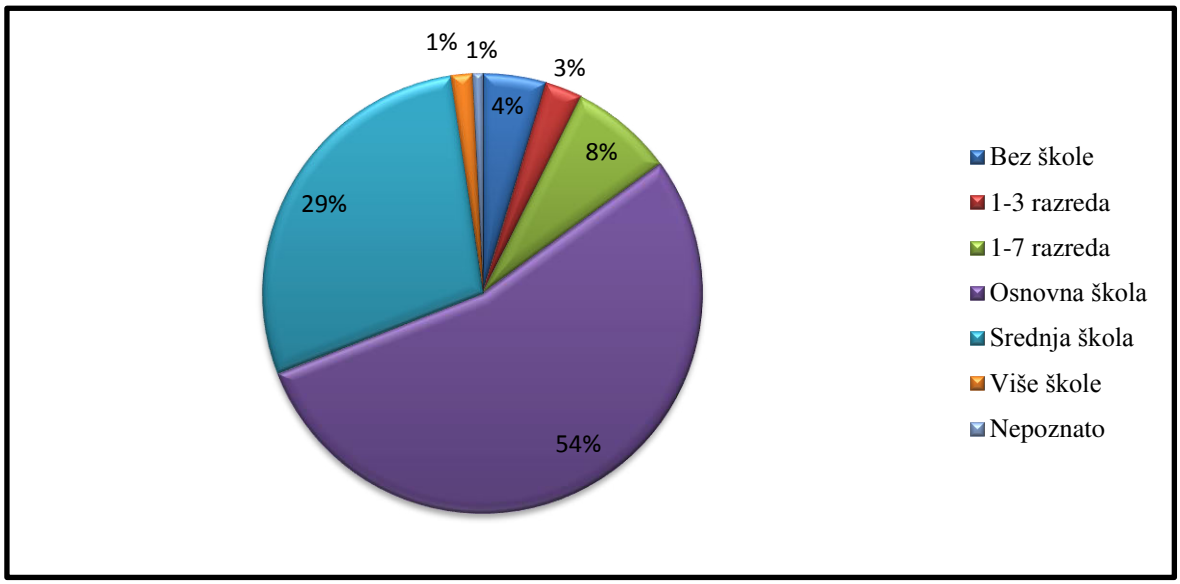

Sl. 20. Obrazovna struktura stanovništa Općine Đulovac 1991. godine.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Godine 1991. od 3.981 ukupno stanovnika, 14,3% ih je bez škole i nepismeno, 8,05% je završilo prva 3 razreda osnovne škole, 35,37% je završilo 7 razreda osnovne škole, dok je 22,34% završilo sve razrede osnovne škole. Tijekom 80-ih godina razvoj industrije je „cvao“ u bivšoj općini Daruvar pa je veliki udio mladog stanovništva upisivao industrijske i tehničke zanate te je zato 1991. godina zabilježeno 17, 87% srednjoškolaca, dok je više škole i fakultete je imalo samo 1,35% stanovništva koji su većinom potjecali iz bolje stojećih obitelji.

Nakon rata i propadanja industrije, ali i promjene narodnosnog kao i kulturno-identitetskog sastava stanovništva, dolazi do očekivanih promjena u udjelu obrazovanog sastava u odnosu na promjenu zanimanja (Sl.21).

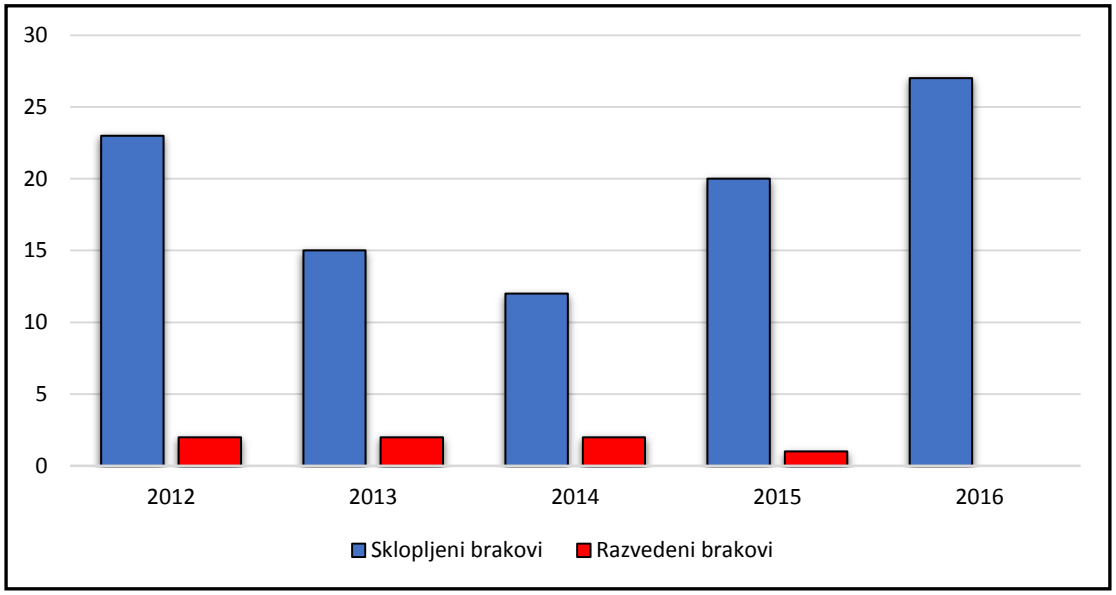
Sl.21. Obrazovna struktura stanovništva Općine Đulovac 2011. godine.

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Doseljeno stanovništvo je uglavnom samo završavalo osnovnoškolsko obrazovanje, dok je veoma mali broj upisivao srednju školu, a od upisanih je mali broj maturirao. Zbog takvih procesa indeks obrazovanja u 2011. godini je bio niži i iznosio je 0,83, iako se do 2011. godine stanje mijenjalo i dolazilo je do znatnog porasta opće razine obrazovanja. Prema popisu iz 2011. od 2.527 stanovnika bez škole ili nepismenih je bilo 4,59% (uglavnom starija populacija), 2,74% ima završena 3 razreda osnovne škole, 7,96% ima završena 7 razreda osnovne škole, dok 53,86% stanovništva ima završenu samo osnovnu školu. Stanovništvo sa završenom srednjom školom zauzimaju postotak od 28,49%, od čega najčešće muška populacija upisuje zanimanja u tehničkim školama, dok ženska u trgovačkim, a rijetko i u ekonomsko-turističkim školama. Visoko obrazovane populacije je vrlo malo, s udjelom od 1,58% u obrazovanom sastavu stanovništva. Promjene obrazovanog sastava stanovništva nisu velike i vidljivo je smanjenje obrazovanja ženske populacije, prvenstveno iz tradicionalnih navika i mentaliteta doseljenog stanovništva prema kojem je žensko stanovništvo potrebno ponajviše u kućanskim poslovima. Školovanje je kraće i vezano za što bržu udaju i zasnivanje obitelji.

2.5.4.3. Brak, obitelj i kućanstvo

Brak i obitelj za novodoseljeno stanovništvo su važne društvene institucije, a stopa je razvoda brakova kod novodoseljenog stanovništva svedena na minimum. Tijekom zadnjih 20 godina manje od 5 brakova se okončalo nakon sklopljena braka između pripadnika novodoseljenog stanovništva, dok su ostali udjeli razvedenih brakova vezani za miješane brakove. Prema popisu iz 2011, godine opća stopa nupcijaliteta iznosila je 5,94‰, dok je stopa divorcijaliteta iznosila 0,62‰. Za petogodišnjeg razdoblja nakon popisa 2011. broj kretanja sklopljenih i razvedenih brakova prikazan je na Sl.22.

Sl.22. Broj sklopljenjih i razvedenih brakova u petogodišnjem razdoblju u Općini Đulovac
Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Broj razvedenih brakova je nizak i konstantan te opada u zadnjim godinama, dok broj sklopljenih brakova, ako uzmemo u obzir cijelo petogodišnje razdoblje u prosjeku iznosi nešto manje od 20 sklopljenih brakova po godini. Iako se u europskim zemljama najniža dobna granica za stupanje u brak povezuje s punoljetnošću (18 godina, Nejašmić, 2005), u Općini Đulovac nerijetko ima maloljetnih brakova. Ženska populacija nakon završene osnovne škole, živi sa svojim supružnicima s kojima ili uz dozvolu roditelja prije 18 godine sklapaju brak ili tek kada navrše punoljetnost.

Poznavajući tradicionalnu svijest novodoseljenog stanovništva i velike uloge vjere u načinu njihova života, sklapanje brakova sa srpskim domicilnim stanovništvom su nedopustivi, a isto tako i mali je broj sklopljenih brakova s domicilnim hrvatskim

stanovništvom. Obitelj je prije svega nositelj etničkih specifičnosti i endogamni brak je neizbježan na ovom području, prvenstveno zbog zadržavanja tradicije i načina života novodoseljenog stanovništva. Osim toga, velik broj obitelji novodoseljenog stanovništva su u krvnom srodstvu te dolazi do težeg pronalaženja životnog partnera na razini općine. Takav sastav stanovništva uzrokovao je obostrane relacije migracija zbog sklapanja braka u smjeru bližih naselja naseljenih s Hrvatima s Kosova poput naselja Voćin, Ćeralije ili naselja u okolici grada Bjelovara.

Obitelji novodoseljenog stanovništva su mnogobrojnije te je broja osoba u kućanstvu znatno veći nego kod domicilnog stanovništva. Prema definiciji kućanstva, kućanstvo je skup osoba koje zajedno stanuju i zajednički troše dio svojih prihoda. Prema popisu iz 2011. ukupni je broj stanovnika iznosio 3 223 i živjeli su u 959 kućanstva (Tab.7.)

Tab.7. Broj osoba u kućanstvu prema popisu iz 2011. na području Općine Đulovac

Ukupno		**Broj članova kućanstava**											**Prosječan broj osoba u kućan.**
		1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**≥11**	
Broj kućan.	959	242	200	128	112	104	78	47	24	12	7	5	3,36
Broj osoba	3.223	242	400	384	448	520	468	329	192	108	70	62	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Vidljivo je i jasno prikazan i definiran broj članova u kućanstvu u stanovništvu općine u Tab.7. Prosječna veličina kućanstva na području općine Đulovac iznosila je 3,36 osoba. Naselja s manjim brojem stanovnika imaju ponajviše kućanstva s 1 ili 2 člana, dok u većim naseljima broj članova kućanstva se povećava.

2.6. Funkcionalne promjene

Demografske promjene usko su vezane i uz funkcionalne promjene odnosno društvenu i gospodarsku razvijenost. Đulovac je mala nerazvijena općina i osim svojih upravnih funkcija nema značajnih funkcija rada. Najznačajniji gospodarski subjekti su vinogradi Badel-1862 s oko 150 ha vinograda, uglavnom graševine te nešto rajnskog rizlinga i chardonea, a isto tako treba spomenuti Hrvatske šume koje gospodare šumama

Papuka i Bilogore i značajan proizvođač drvene mase. Nakon Domovinskog rata ugašen je pogon GAJ Slatina[18], kao i dva kamenoloma na području općine.

Nakon gašenja industrijskih pogona povećala se nezaposlenost pa ostvarivanje prihoda za egzistenciju većine stanovnika općine nije bilo moguće na temelju stalnog ili povremenog radnog odnosa. Zato danas domicilno stanovništvo pretežito ostvaruje prihode od poljoprivrede, ali i od pomoći rodbine iz inozemstva, dok veći dio novodoseljenog stanovništva prima socijalne naknade. Zbog velikog nedostatka radnih mjesta općina gubi mlado radno sposobno stanovništvo, a to je najizraženije u ljetnoj sezoni kada je radno sposobno stanovništvo prisiljeno zbog egzistencije odlaziti u primorske krajeve obavljati sezonske poslove. Članstvom Hrvatske u Europskoj Uniji te migracije se okreću i prema zemljama članicama (najviše u Njemačku) pa izbivanje stanovništva sezonski i recentno iseljavanje povećavaju nedostatak stanovništva tijekom cijele godine, a trajna emigracija bitno utječe na pojavu negativnih demografskih pokazatelja.

Kako bi se negativni trendovi spriječili u općini, a tako i na svim prostorima sličnih demografskih procesa, potrebno je utvrditi s čim prostor raspolaže i koje su njegove prostorne vrijednosti. Stoga će se društveno-gospodarska razvijenost/nerazvijenost općine prikazat kroz centralne funkcije središnjih naselja, a isto tako pregledom razvijenosti infrastrukturnih i vodoopskrbnih sustava i razvijenosti gospodarskih djelatnosti u prostoru.

2.6.1. Centralne funkcije središnjih naselja

Središnja naselja nemaju bitnije funkcije kakve su imali u prijeratnim razdobljima pa su danas gravitacijska žarišta većine općinskih naselja svedena na egzistencijalne. Kao manja centralna naselja mogu se izdvojiti samo naselja Đulovac i Veliki Bastaji.

Središnje naselje Đulovac s pripadajućim naseljima Katinac, Nova Krivaja i Puklica je najveće i središte je općine koje osim svoje administrativne funkcije kao središte jedinice lokalne samouprave ima još obrazovnu funkciju (Osnovna škola u Đulovcu), zdravstvenu (Dom zdravlja) i trgovačku (središte trgovačkih-uslužnih djelatnosti; pošta, trgovine, kafići..). Osim toga u Đulovcu se nalazi matični ured te ured Hrvatskih šuma, odnosno šumarija. Matična škola u Đulovcu u svom sastavu ima područnu osmorazrednu školu u Velikim Bastajima koja je rekonstruirana i dograđena donatorskim sredstvima USAID-a i područnu školu u Donjoj Vrijeski koja ima jedan kombinirani odjel od I. do IV. razreda (URL2). Osnovna škola u Đulovcu u školskoj godini 2017./18. sveukupno broji sa svojim područnim školama 259 učenika upisanih u 20 razrednih odjela. Od te brojke 155

[18]Proizvodio sirovinu za namještaj, voćarsku i povrtlarsku drvenu ambalažu.

učenika je upisano u Osnovnu školu u Đulovcu, 93 u Područnu školu Bastaji, dok samo 11 učenika polazi Područnu školu Donja Vrijeska. Opadajući broj učenika kroz školske godine je posljedica svih demografskih negativnih trendova na ovom području.

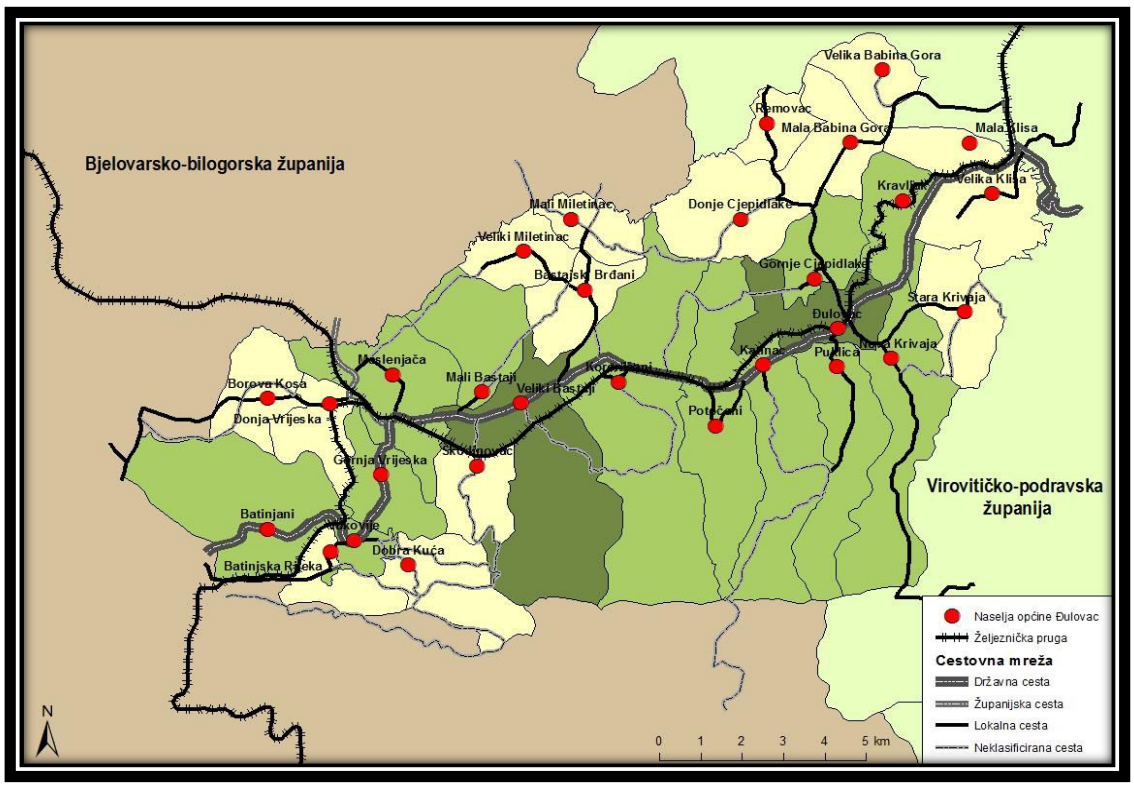
Za razliku od naselja Đulovac, središnje naselje Veliki Bastaji je manjeg značaja i s manjim gravitacijskim područjem, ali se ističe kao inicijativno žarište općine. Osim obrazovne funkciju pokriva još samo trgovačku-uslužnu funkciju (trgovine i pošta), a isto tako ima slično prometno značenje kao i samo naselje Đulovac.

2.6.2. Prometna i komunalna infrastruktura

Infrastrukturni su sadržaji u općini u osnovi naslijeđeni i čine tzv. materijaliziranu društvenu nadgradnju koja se rijektko ili nikako ne nadograđuje. Stvarna slika razvijenosti ogleda se upravo u toj infrastrukturi i čak je za razliku od društvene i demografske nadgradnje koliko-toliko zadovoljavajuća.

2.6.2.1. Prometna infrastruktura

Općina Đulovac ima razvijenu cestovnu i željezničku mrežu (Sl.23), no zbog Strategije prostornog uređenja Republike Hrvatske te Programa prostornog uređenja Republike Hrvatske one gube na važnosti jer definirani pravci brzih cesta i željeznica od državne važnosti zaobilaze ovo područje i slabe njihovu upotrebu.

Sl. 23. Prometni sustav Općine Đulovac.

Javne cestovne prometne površine na području općine razvrstane su u dolje navedene kategorije

- državne ceste
    - D34: Daruvar (D5) - Suhopolje (D2) - D. Miholjac - Josipovac (D2)
- županijske ceste
    - Ž3094: V. Grđevac (D28) - Grubišno Polje - Ivanovo Selo - D34
- lokalne ceste
    - L37122: D 5 - Šuplja Lipa - Borova Kosa - Ž 3094
    - L37127: Mala Maslenjača (Ž 3094) - Velika Maslenjača
    - L37128: Veliki Miletinac - Bastajski Brđani - D 34
    - L37129: Mali Bastaji - D 34
    - L37130: D 34 – Koreničani
    - L37133: Gornje Cjepidlake - L 40022
    - L37134: D 34 – Puklica
    - L37135: Đulovac (D 34) - Stara Krivaja
    - L37136: L 37135 - Nova Krivaja
    - L37152: Donji Daruvar (D 5) - Dobra Kuća - Vukovije (D 34)
    - L40022: Milanovac (Ž 4021) - Jasenaš - Đulovac (D 34)
- nerazvrstane ceste (SPOĐ, 2016).

Iako su sva naselja općine dobro povezana, a prometna je mreža prostora dobro razvijena, ipak je potrebna njena obnova, a potrebna su i daljnja ulaganja prvenstveno u lokalne ceste koje još nisu asfaltirane (pr. naselje Potočani). Neasfaltirane ceste su većinom ogranci lokalnih cesta koje pripadaju nekvalificiranim cestama prema naseljima perifernog dijela općine s manjim kretanjemi brojem stanovništva Time je i smanjena dostupnost prema većim središnjim naseljima i nadlokalnim centrima.

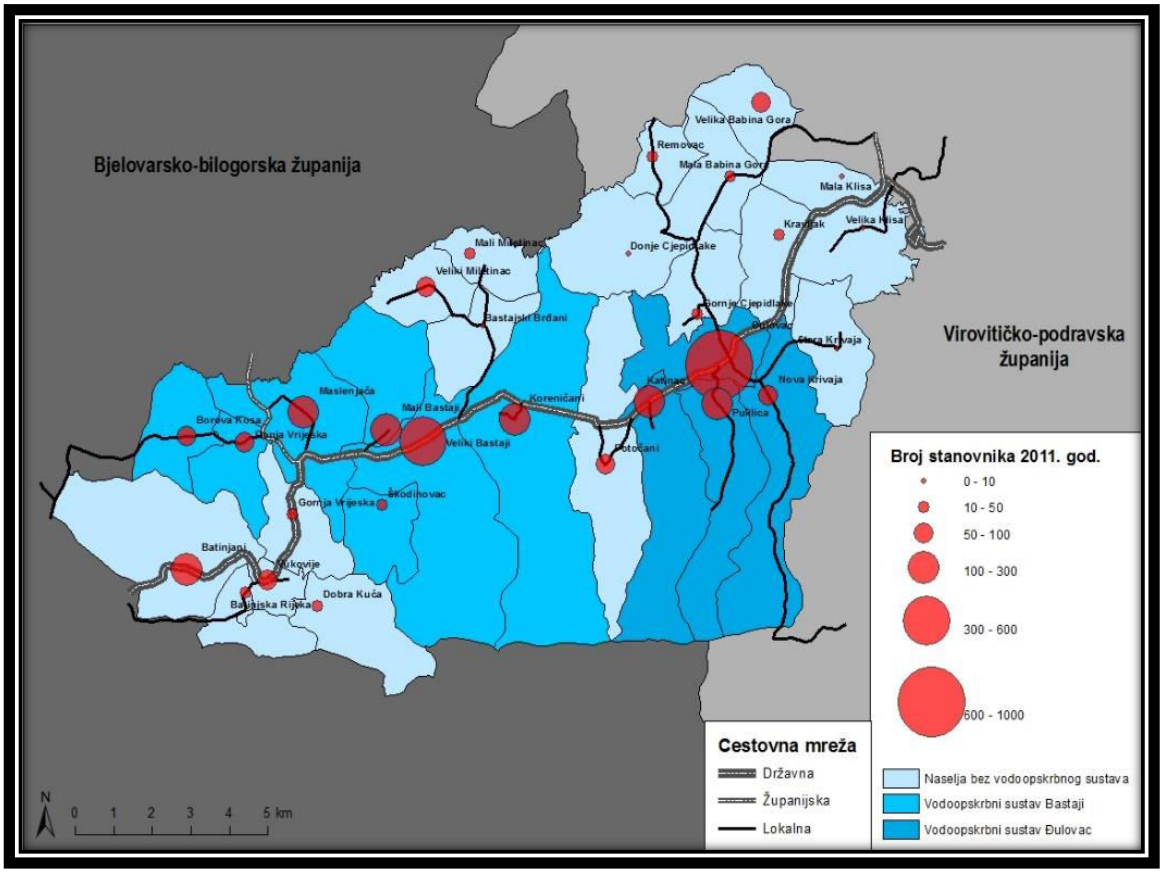
Priželjkuje se i revitalizacija željezničkog prometa koji je na ovom području obustavljen 2010. godine. Područjem Općine Đulovac prolazi jednokolosiječna, neelektrificirana željeznička pruga značajna za lokalni promet L205 Banova Jaruga – Daruvar – Pčelić. Pruga je namijenjena lokalnom putničkom prometu na području zapadne Slavonije i Podravine te lokalnom teretnom prometu prema potrebi (SPOĐ, 2016). Kako bi željeznički promet opet bio u pogonu potrebno je obaviti odgovarajuću sanaciju, ojačati mostove i održavati prugu u funkciji za potrebe teretnoga i putničkog bržeg prometa, brzinama od 40 do 60 km/h, a ovisno o potrebama putničkog prometa urediti postojeća i

izgraditi nova željeznička stajališta, itd. Drugi ogranak pruge koji vodi prema županijskom središtu (Sl.1, Sl.23) zatvoren je još u prijeratnom razdoblju pa njegova revitalizacija nije planirana niti očekivana.Osim prometnica i željeznice općina posjeduje poletno-sletnu stazu za poljoprivredne zrakoplovena području naselja Maslenjača (SPOĐ, 2016).

2.6.2.2. Komunalna infrastruktura

Prema zakonu o komunalnom gospodarstvu, pod komunalnim gospodarstvom se podrazumijeva obavljanje komunalnih djelatnosti kao što su opskrba pitkom vodom, odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda, prijevoz putnika u javnom prometu, odlaganje komunalnog otpada, održavanje javnih površina, održavanje nerazvrstanih cesta, tržnice na malo, obavljanje dimnjačarskih poslova i javna rasvjeta. Općina Đulovac je uz Grad Daruvar, Općinu Sirač, Općinu Dežanovac i Općinu Končanica članica društva s ograničenom odgovornošću za komunalnu djelatnost pod nazivom „DARKOM“ čije glavne djelatnosti su vodoopskrba, opskrba zemnim plinom, odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda te komunalna služba (URL3).

Opskrba vodom na području općine Đulovac vrši se iz sljedećih izvora: iz vodoopskrbnog sustava grada Daruvara, iz vodoopskrbnog sustava grada Virovitica, iz kaptaže Puklica kapaciteta 7l/s, kaptaže Škodinovac kapaciteta 7l/s i kaptaže Gornja Vrijeska (SPOĐ, 2016). Vodoopskrbni sustav Općine Đulovac nije rasprostranjen u svim naseljima, a izdvajaju se dva vodoopskrbna sustava: VOS Đulovac i VOS Bastaji (Sl.24).

Sl. 24. Vodoopskrbni sustav Općine Đulovac.

VOS Đulovac snabdijeva s vodom naselja Đulovac, Puklicu i djelomično naselje Katinac te naselje Nova Krivaja, dok VOS Bastaji naselja Škodinovac, Veliki Bastaji, Mali Bastaji, Donja Vrijeska, Maslenjača i Borova Kosa (Darkom). Vodoopskrbnim sustavom su povezana naselja s većim brojem stanovnika, ali i dalje više od 50% stanovnika općine nije spojeno na vodoopskrbni sustav zbog nedostatka mreže, visokih cijena priključka ili korištenja drugih izvorišta (bunari).

Na ovom području je od komunalnih djelatnosti najizraženija problematika zbrinjavanja otpadnih voda koja proizlazi od neadekvatne ili gotovo nepostojeće kanalizacijske infrastrukture u koju je potrebno ulagati kako bi se očuvanjem okoliša povećala kvaliteta života stanovništva.

2.6.3. Gospodarske djelatnosti u prostoru

Osnovne su gospodarske djelatnosti vezane za prostorne potencijale općine , tradicijsko djelovanje i djelatnosti koje su imigranti donijeli iz svojih starih sredina. Posebnih razvojnih djelovanja zapravo i nema i u cijelom se kraju osjeća i vidi slabljenje i aktivnosti i demografskih struktura.

2.6.3.1. Šumarstvo i gospodarenje šumama i šumskim zemljištima

Šumskogospodarska osnova područja utvrđuje se prema ekološkoj, gospodarskoj i socijalnoj podlozi u svrhu biološkog poboljšanja šuma i povećanja šumske proizvodnje. Cilj gospodarenja šumama u Republici Hrvatskoj je održivo i skladno korištenje svih funkcija šuma i trajno poboljšavanje njihova stanja. Područje Općine Đulovac je bogato šumama, a najčešće vrste šuma su obična bukva, hrast kitnjak, obični grab, bagrem i crna joha na sveukupnoj šumskoj površini državnog i privatnog vlasništva koja iznosi 76,715 ha (Tab.8.).

Tab.8. Površine šuma u Općini Đulovac.

Vlasništvo:	Površina šuma u ha
Privatno	9,095
Državno	67,62
Ukupno	76,715

Izvor: Državni zavod za statistiku

Šumarstvo na području općine predstavlja značajnu gospodarsku djelatnost koja prema obujmu i kvaliteti šumskog fonda zadovoljava potrebe postojeće drvne industrije i omogućuje njen budući razvoj. Osim toga, šume su prebivališta mnogih životinja te se uz gospodarenje šumama usko povezuje i lovno gospodarstvo koje je na području općine razvijeno. Njihov međusobni odnos potrebno je složiti u kontekstu zaštite prirode,odnosno još preciznije – zaštite šuma, očuvanja divljači i pravilnoj tehnici lova.

2.6.3.2. Poljodjelstvo

Agrarna struktura na području općine Đulovac bitno se ne razlikuje od one u Hrvatskoj. Prosječna veličina obiteljskih gospodarstava je 3,6 ha korištene površine, a to je iako iznad hrvatskog prosjeka ipak mala površina. Loša je strana i veliki broj malih čestica. Jedno domaćinstvo ima u prosjeku osam zemljišnih čestica, dok zemljišta većih gospodarstava imaju puno više čestica (npr. ona preko 20 ha čak 12 čestica). Usitnjenost zemljišnog posjeda, veličina parcela i veličine stočarskih stada su otežavajući, ali ne i presudni ograničavajući čimbenici razvoja poljoprivredne proizvodnje. Budući razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje treba gledati prvenstveno u održivom tradicijskom razvoju stočarstva (SPOĐ, 2016).

Nositelji poljoprivredne djelatnosti na području općine obiteljska su poljoprivredna gospodarstva, a prema popisu stanovništva 2001. godine bilo je 836 poljoprivrednih gospodarstava (78% kućanstava posjeduje poljoprivredno gospodarstvo). Vrlo je mali udio

gospodarstava s površinama većim od 10 ha (2,24%), dok najveći dio gospodarstava raspolaže s površinama manjim od 1 ha (42,11%). Može se zaključiti kako je većina obiteljskih gospodarstava prema svojoj površini, proizvodnim kapacitetima u poljoprivrednoj proizvodnji i ostvarenim ekonomskim rezultatima vrlo mala te uglavnom proizvode samo za potrebe svog kućanstva. Zbog neatraktivnosti današnjeg ekstenzivnog oblika poljoprivredne djelatnosti na području općine, kao i nedovoljne brige za ruralni razvoj i popularizaciju tradicijskog seljačkog načina života, kod obiteljskih gospodarstava sve češće se javljaju neobrađene površine. Stoga je primarni cilj u razvoju poljoprivredne djelatnosti ovog područja osuvremenjivanje obiteljskih gospodarstava (SPOĐ, 2016).

Nakon ulaska Hrvatske u punopravno članstvo EU, postaju dostupni strukturni instrumenti kohezijske politike EU: Europski fond za regionalni razvoj, Europski socijalni fond i Kohezijski fond te instrumenti zajedničke poljoprivredne politike EU: Europski fond za garancije u poljoprivredi i Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (SPOĐ, 2016.).

Mnogi poljoprivrednici su tako financirajući se kroz fondove EU počeli raditi na razvoju svojih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, dok se isto tako mnogi suočavaju s prijavama za projekte koje bi financirali EU fondovi, ali zbog needuciranosti stanovništva i nedovoljno sposobnog kadra sa specifičnim znanjima za strateško planiranje te pripremu i provedbu EU projekata malo ih se realizira.

2.6.3.3. Industrija i rudarstvo

Već je iz ranije spomenutog znano kako u industrijski i rudarski pogoni na ovom području tijekom rata devastirani pa obnova i povratak na prethodna stanja nisu bili mogući. Stoga danas u općini nema većih industrijskih pogona kao što su prije rata bili pilana (koja je danas prenamijenjena u skladište) ili manji kamenolom, a koji su bili izvori radnih mjesta, odnosno smanjenja nezaposlenosti.

Danas je razvoj općine i dalje baziran na drvnoj industriji te su vidljiva privatna ulaganja u drvnu industriju, no mora se upozoriti kako je drvna industrija usko povezana s gospodarenjem šumom i šumskim zemljištima, a sve je to bilo na boljoj razini prije rata nego što je danas. Privatizacijom i neplanskim krčenjem šuma uništava se prirodnogeografska osnova općine odnosno njena bioraznolikost, njezin potencijal i njezina budućnost.

2.6.3.4. Turizam

Turizam je na području općine slabo razvijen, ali postoji potencijal za njegov razvoj. Prirodna bogatstava, ekološka poljoprivreda te razvijeno lovačko gospodarenje daju dobru predispoziciju za razvoj seoskog, ekološkog i lovačkog turizma. Iako na području nema mnogo kulturno-povijesnih građevina na kojima bi se mogla graditi turistička ponuda, na području općine se nalazi dobro poznata srednjovjekovna turska kula „Stupčanica“ (nedavno obnovljena), arheološko nalazište Crijepci (Veliki Bastaji), ali i sakralni objekti od kojih se po starosti najviše ističe nekadašnji Pavlinski samostan iz 15. st. u naselju Donja Vrijeska.

2.6.3.5. SWOT analiza

Analiza razvojnih snaga, slabosti, mogućnosti i prijetnji, takozvana SWOT analiza, ključni je instrument prepoznavanja razvojnih perspektiva područja općine Đulovac. Razvojne snage i slabosti ukazuju na potencijal općine, odnosno prikazuju što ljudski resursi mogu napraviti za njegovu dobrobit (Tab.9).

Tab.9. Swot analiza.

Prednosti	Nedostaci
PRIRODNI RESURSI, OKOLIŠ, INFRASTRUKTURA:	
• Bogati i raznoliki prirodni resursi (voda, šume, ravnice...) • Područje uz Ilovu bogato raznolikom florom i faunom • Očuvan okoliš • Šume • Povoljni klimatski uvjeti • Široko područje pripada zaštićenim dijelovima prirode • Relativno razvijena prometna infrastruktura • Izgrađenost osnovne komunalne infrastrukture (vodoopskrba, odvodnja, otpad, plin, distribucija električne energije) • Visoko razvijena svijest o potrebi zaštite okoliša	• Nedostatak vodoopskrbnog sustava u pojedinim naselja • Povećanje broja divljih odlagališta smeća • Nedostatak suvremeno organiziranog sustava za zbrinjavanje otpada • Nedostatak uređenih lokacija za zbrinjavanje otpada • Slaba prometna signalizacija • Nedostatak aktualnih podataka za odvodnju • Neiskorišteni prirodni i kulturni resursi za razvoj selektivnih oblika turizma (sportsko – rekreativni, seoski, lovni) • Neiskorišteni potencijali obnovljivih izvora energije
GOSPODARSTVO:	
• Poduzetnički potencijal • Veliki potencijal za razvoj eko turizma • Ekološka sačuvanost • Razvijena šumarska djelatnost-posljedica obujma i kvalitete šumskog fonda	• Usitnjenost poljoprivrednog zemljišta • Needuciranost poljoprivrednika • Nezainteresiranost osoba mlađe životne dobi za poljoprivrednom proizvodnjom • Nerazvijenost tržišta za poljoprivredne proizvode • Nezainteresiranost poljoprivrednika za udruživanje • Nepostojanje kvalitetnih programa za razvoj poljoprivrede

	• Neiskorišteni prirodni i kulturni resursi za razvoj selektivnih oblika turizma (sportsko-rekreativni, seoski, lovni) • Nedostatna razvijenost industrije • Nedostatak mladih stručnih ljudi
DEMOGRAFSKI PROCESI:	
• Kvaliteta življenja • Visoka stopa radno aktivnog stanovništvo	• Negativni demografski trendovi - depopulacija i migracija stanovništva (s naglaskom na obrazovano stanovništvo) • Visoka stopa mortaliteta u sinergiji s niskom stopom nataliteta • Rast broja samačkih kućanstava • Neodgovarajuća kvalifikacijska struktura radne snage
DRUŠTVENE DJELATNOSTI – CIVILNO DRUŠTVO, OBRAZOVANJE, ZDRAVSTVO I SOCIJALNA SKRB:	
• Stipendiranje školovanja djece i mladih • Relativno dobro razvijena infrastruktura društvenih djelatnosti • Relativno dobra teritorijalna mreža zdravstvenih i institucija socijalne skrbi • Postojeći kapaciteti unutar dijela organizacija civilnog društva: znanja, vještine, iskustvo, infrastruktura, informacije	• Nedostatak objekata za razvoj kulturne djelatnosti – niska razina kulturne aktivnosti • Nedostatak sportskih objekata • Nedostatak kulturno – zabavnih sadržaja • Nerazvijeni civilni sektor (udruge) • Nedovoljna kontrola utroška dobivenih sredstava od strane JLS – a • Nedostatna sredstva JLS – a za rad udruga • Ne postojanje palijativne skrbi za starije i nemoćne • Nedovoljna financijska sredstva u proračunu za pružanje pomoći osobama u socijalnim potrebama
UPRAVLJANJE RAZVOJEM:	
• Otvorenost lokalne samouprave za suradnju sa svima koji su spremni ulagati u razvoj zajednice • Uspostavljeni prijateljski odnosi u regiji	• Nedostatak sustavne pomoći u upravljanju razvojem • Relativno skromni izvorni prihodi općinskog proračuna • Nedostatna znanja zaposlenika o upravljanju programima i projektima • Nedovoljan broj stručnjaka sa specifičnim znanjima za strateško planiranje te pripremu i provedbu EU projekata • Nedovoljan broj razvojnih projekata spremnih za financiranje iz EU fondova • Nepostojanje sustava praćenja provedbe i učinaka strateških razvojnih planova i programa Općine
Prilike	**Prijetnje**
PRIRODNI RESURSI, OKOLIŠ, INFRASTRUKTURA:	
• Jačanje prometne infrastrukture	• Zagađivanje prirodnih resursa

• Porast ulaganja u obnovljive izvore energije i upotrebu novih tehnologija • Povećanje interesa za korištenjem obnovljivih izvora energije (sunce, plin, vjetar, voda) • Unapređenje sustava odvojenog sakupljanja otpada	• Neusklađenost zakonske regulative s praksom u zaštiti okoliša • Neefikasno upravljanje kulturnopovijesnom baštinom • Elementarne nepogode • Prekomjerno i nekontrolirano korištenje resursa • Devastiranje okoliša • Komunalni nered i neurednost • Nedisciplinirano st i neurednost stanovništva pri odlaganju otpada
GOSPODARSTVO:	
• Razvoj izletničkog, sportsko-rekreacijskog i seoskog turizma • Razvoj eko turizma • Sve veća potražnja domaćeg tržišta za tradicionalnim i eko proizvodima • Razvoj novih sadržaja • Razvoj poduzetničke zone • Povećanje poticaja za poljoprivrednu proizvodnju • Poticanje okrupnjavanja zemljišta • Umrežavanje i razmjena iskustva • Privlačenje investitora • Rastuće mogućnosti korištenja EU sredstava za financiranje gospodarskih projekata i jačanja ljudskih potencijala, posebno u ruralnim područjima • Korištenje nacionalnih programa za poticanje poduzetništva • Uvođenje novih programa potpore poduzetnicima i razvoj postojećih	• Neadekvatna struktura kadrova • Neadekvatna zakonska regulativa • Kriza i recesija u hrvatskom gospodarstvu • Neregulirane gospodarske aktivnosti – siva ekonomija • Nepovoljno poslovno okruženje • Smanjenje prihoda iz državnog proračuna i poreza • Spori gospodarski oporavak • Nepovoljni uvjeti financiranja gospodarstva
DEMOGRAFSKI PROCESI:	
• Otvaranje novih radnih mjesta • Razvitak i unapređenje sustava cjeloživotnog učenja • Podizanje kvalitete radne snage • Provođenje populacijskih mjera • Daljnji razvoj obrazovnog sustava • Izrada novih programa poticanja zapošljavanja i njihova provedba	• Nastavak negativnih demografskih trendova • Fluktuacija radne snage • Odljev kvalificiranih kadrova • Nepostojanje sustava identifikacije i praćenja potrebnih kompetencija na tržištu rada • Neusklađenost obrazovnih programa s potrebama tržišta rada (manjak ponude pojedinih programa i nedostatna kvaliteta postojećih programa)
DRUŠTVENE DJELATNOSTI – CIVILNO DRUŠTVO, OBRAZOVANJE, ZDRAVSTVO I SOCIJALNA SKRB:	
• Podrška civilnom sektoru od strane lokalne samouprave • Osiguranje uvjeta za veće uključivanje mladih u aktivnosti zajednice • Poticanje kulturno – sportskog života mladih • Razvijanje zajedničkih projekata organizacija civilnog društva • Jačanje koordinacije udruga • Podizanje kvalitete radne snage	• Slaba zainteresiranost građana u projektima od javnog interesa • Neusklađenost obrazovanja s potrebama gospodarstva • Financijska ovisnost o državnom proračunu • Nedostatno financiranje društvenih djelatnosti • Nedovoljna uključenost civilnog sektora u razvojno planiranje

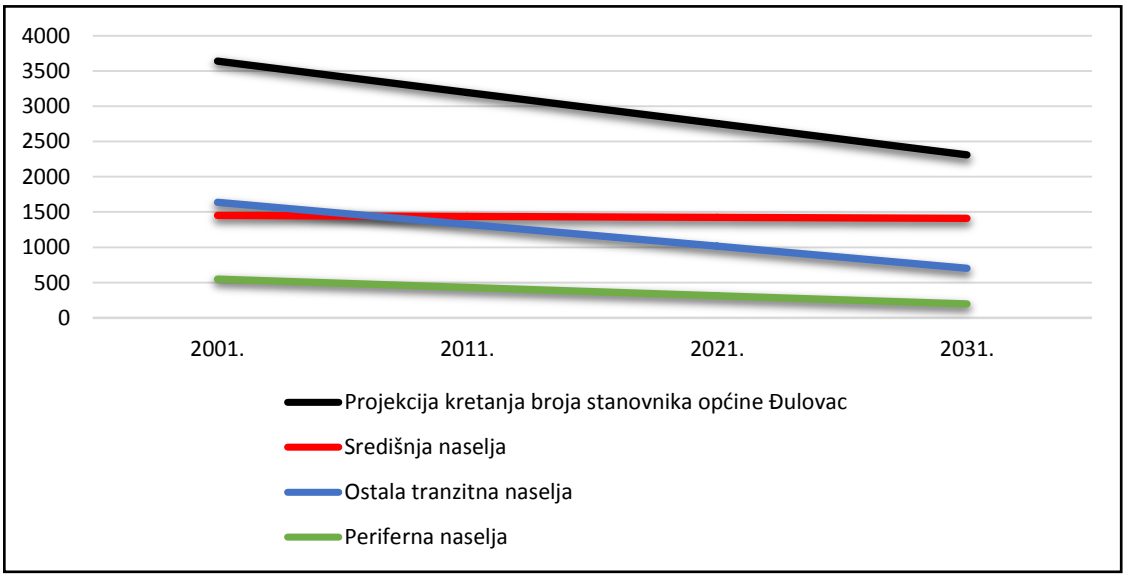
• Provođenje populacijskih mjera • Daljnji razvoj i unapređenje obrazovnog sustava	
UPRAVLJANJE RAZVOJEM:	
• Daljnji razvoj partnerstva sa susjednim općinama i gradovima • Korištenje nacionalnih financijskih resursa (Natječaji Ministarstva) za realizaciju projekata • Financiranje razvojnih programa kroz EU fondove • Postojanje nacionalnih programa i strategija razvoja • Jačanje povezanosti s državnim institucijama i međunarodnim organizacijama • Sustavno uvođenje praćenja i vrednovanja razvojnih programa i projekata	• Nedostatni lokalni, regionalni i nacionalni izvori financiranja razvojnih projekata • Nedostatna sredstva državnog proračuna za financiranje lokalnog razvoja • Nedovoljno jasno definirani ciljevi • Nedovoljna razina kvalitete upravljanja destinacijom kao instrumentom održivog razvoja • Slabo korištenje mogućnosti dostupnih izvora financiranja • Nemogućnost uspostave sustava provedbe i učinaka strateških dokumenata

Izvor: Strateški plan Općine Đulovac, 2016.

3. BUDUĆE PROMJENE

Buduće promjene Općine Đulovac moraju se analizirati s dva aspekta, demografskog i društveno-gospodarskog. Kao što je već spomenuto, demografske promjene su usko povezane s društveno-gospodarskim razvojem te su međusobno uvjetovane. Drugim riječima, pozitivni demografski trendovi daju predispoziciju za društveno-gospodarski razvoj, a isto tako društveno-gospodarsko razvijena područja privlače stanovništvo. Na ovom području je obrnuta situacija, odnosno izraženi su negativni demografski trendovi koji slabe društveno-gospodarski razvoj i koji kasnije još više produbljuju ta negativna demografska kretanja. S tom pretpostavkom i međusobnom zavisnosti demografskih kretanja i regionalnog razvoja općine, temeljit će se buduće promjene na ovom području.

Za predviđanje demografskih kretanja polazi se od pretpostavke kako će budući demografski trendovi u općini biti slični onima u prošlosti. Ta pretpostavka je često opravdana jer demografski razvoj nije skokovit (pogotovo ne u kratkom razdoblju) te dosadašnja iskustva pokazuju kako razvoj stanovništva više ili manje pravilno pulsira, a pulsacije su obično spore, i generacijske (Friganović 1990, Nejašmić 2005). Demografska projekcija kretanja stanovništva Općine Đulovac prikazana je matematičkom metodom linearne interpolacije (Sl.25).

Sl.25. Projekcija kretanja stanovništva Općine Đulovac metodom linearne interpolacije i ekstrapolacije.

Prema metodi linearne ekstrapolacije očekivan je pad ukupnog stanovništva Općine Đulovac, ali s različitim intenzitetom u prostornim promatranim cjelinama. Općina bi u

cjelini ako uzmemo stopu najvišeg relativnog pada u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. bila u u grupi kao *periferna naselja*, a kroz razdoblje od 20 godina postotak relativnog pada bi se od zadnje popisne godine povećavao s 21,35% (2011.) na 27,14% (2021.) odnosno 54,29% (2031.). Za razliku od relativnog pada, najviši apsolutni pad ima cjelina *ostala tranzitna naselja*, koja je u zadnjem međupopisnom razdoblju imala apsolutni pad od 312 stanovnika. Prema postavljenoj pretpostavci, broj stanovnika u toj cjelini bi se brojčano smanjio s 1.327 (2011.) na 1.015 stanovnika (2021.), odnosno 703 stanovnika (2031.), a to daje apsolutni pad broja stanovnika u promatranom dvadesetogodišnjem razdoblju od 624 stanovnika. Može se pretpostaviti kako će u 20-godišnjem razdoblju ova cjelina izgubiti više stanovnika nego što je danas naseljenona području grupe *periferna naselja*, što bi bilo izrazito nepovoljno za ovo područje kao i za njen razvoj. Znatno manju stopu smanjenja zabilježit će grupa *središnja naselja* i to apsolutno za 28 stanovnika kroz pretpostavljeno razdoblje. Iz pretpostavljenog, za jednu tako malu nerazvijenu općinu, negativna demografska prognoza s relativnim padom od -27,71% ključan je problem kojeg treba na vrijeme riješavati.

Sprečavanje ovakvih kretanja ovisit će prvenstveno o društveno-gospodarskim promjenama u općini. Prema Strateškom Planu Općine Đulovac iz 2016. godine navodi se kako je glavni cilj: „Poboljšanje kvalitete življenja stanovništva Općine kroz unapređenje infrastrukture“, a na temelju općeg cilja izdvajaju se dolje navedena četiri posebna cilja.

1. Unapređenje i gradnja komunalne infrastrukture.
2. Rekonstrukcija povijesne infrastrukture.
3. Razvoj poduzetništva i
4. Razvoj poljoprivrede.

Kritički gledajući, u glavnom cilju općine kao i u četiri izdvojena posebna cilja ne navodi se rješavanje problematike demografskog izumiranja i demografskog nestanka s kojim su većina naselja u prostornoj cjelini Periferna naselja obuhvaćena. Ako se referira na izložene prethodne analize i uzme u obzir kako su naselja Stara Krivaja (2001.), Bastajski Brđani (2011.) i Velika Klisa (2011.) već u prethodnim popisnim godinama nenaseljena područja, mora se zaključiti da naselja koja imaju slične trendove kakve su u prethodnim međupopisnim razdobljima imala ta tri naselja, imaju velike predispozicije kako će u sljedećim popisnim godinama biti zahvaćena demografskim nestankom. Preciznije, naselja velike relativne stope pada broja stanovništva, velike stope migracijske bilance, perifernog položaja te naselja koja su obilježena nultom stopom nataliteta kritična su naselja kojim prijeti trend demografskog nestanka. Prema tim trendovima bez ikakvih

intervencija Općine, može se očekivati kroz buduće dvadesetogodišnje razdoblje demografski nestanak na području 5 naselja: Mala Klisa, Donje Cjepidlake, Dobra Kuća, Removac i Velika Babina Gora.

Iz već prikazanih funkcionalnih promjena ovog područja prikazan je njen stupanj društveno-gospodarske razvijenosti i problematika područja koja daljnje produbljuje negativnu demografsku sliku područja. Ključni problemi, osim negativnih demografskih kretanja, su nedostatak radnih mjesta, postupna prometna izoliranost prostora, slaba asimilacija i integracija novodoseljenog stanovništva te nedostatak komunalne infrastrukture.

Sukladno sa stanjem u državi i navedenom ključnom problematikom ovog područja, neizvjesne su buduće promjene na ovom području, no mogućnost za pozitivan ishod uvijek postoji. Kako bi se pospješio razvoj ovog područja potrebno je prvenstveno realizirati ključne mjere kojim bi se spriječili daljnji emigracijski trendovi, odnosno kako bi se zadržalo trenutačno stanovništvo, a kasnije nakon izgrađene društveno-gospodarske osnove graditi i razvijati Općinu u svim potencijalnim smjerovima.

Neke od ključnih mjera koje bi trebalo istovremeno i u što kraćem roku realizirati su:

1. Revitalizacija tradicionalne drvne industrije,
2. Ulaganje u malo i srednje poduzetništvo,
3. Modernizacija prometne infrastrukture za razvoj poslovnih zona u Općini,
4. Revitalizacija postojeće željezničke pruge,
5. Subvencioniranje trgovačkih društava, obrtnika, malih i srednjih poduzetnika,
6. Subvencioniranje poljoprivrednika i poticanje razvoja poljoprivredne proizvodnje (ne samo za vlastite potrebe), te ulaganje u programe za razvoj poljoprivrede,
7. Podizanje kvalitete života razvojem i obnovom komunalne infrastrukture i rekonstrukcijom javnih površina (obrazovnih, sportskih, kulturni, vjerskih i relaksacijskih namjena),
8. Edukacija stanovnika i poticanje stanovnika da se uključe u razvoj područja Općine,
9. Zapošljavanje stručnjaka sa specifičnim znanjima za strateško planiranje te pripremu i provedbu EU projekata i
10. Mjere za poticanje zadržavanja i doseljavanja stanovnika.

4. ZAKLJUČAK

Standardna struktura zaključka može se razdvojiti na referiranje na hipoteze i opće zaključke koje je moguće postaviti sukladno provedenoj analizi i ostalim istraživačkim metodama.

4.1. Referiranje na hipoteze

Provedeni istraživački postupak u visokoj je mjeri potvrdio hipoteze iz uvodnog dijela rada.

- **H1** *Domovinski rat je utjecao na demografsku destabilizaciju Općine Đulovac unatoč pozitivnom prirodnom kretanju stanovništva općine u ratnom razdoblju.*

  Potvrđena je hipoteza kako je Domovinski rat utjecao na destabilizaciju Općine Đulovac unatoč pozitivnom prirodnom kretanju njezina stanovništva u ratnom razdoblju. Destabilizacija je uzrokovana radikalnom promjenom narodnosnog sastava stanovništva, kao rezultat iseljavanja domicilnog srpskog stanovništva i useljavanja znatnog broja Hrvata s Kosova.

- **H2** *Negativan utjecaj na razvoj općine je posljedica promjene narodnosne strukture i kulturno-identitetskog sastava stanovništva.*

  Potvrđena je i hipoteza o utjecaju promjene narodnosne strukture i kulturno-identitetskih obilježja stanovništva na razvoj općine. To se odražava u svim aspektima društveno-geografskog razvoja, od socijalno-ekonomske strukture do obrazovnog sastava stanovništva (koji se tijekom proteklog 20-godišnjeg razdoblja neznatno promijenio). Prevladavajući sustav vrijednosti novodoseljenog stanovništva odražava se na sveukupna razvoj cijele općine.

- **H3** *Negativne promjene u znatnoj su mjeri uzrokovane činjenicom što novodoseljeno stanovništvo spada u tradicionalni zatvoreni tip društva.*

  Porast narodnosne heterogenosti nepovoljno utječe na razvoj lokalne društvene zajednice. Naime, doseljeno stanovništvo s Kosova karakterizira tradicionalna društvena zatvorenost, a u naglašenijoj mjeri i vjerska isključivost, što se negativno odražava na integracijske procese na razini općine. Nedovoljno prisutno/izraženo zajedništvo utječe na sve aspekte razvoja i ograničavajući je faktor revitalizacije općine.

- **H4** *Ratna zbivanja su usporila društveno-gospodarski razvoj općine, a to se očituje u gašenju industrijskih pogona, povećanju nezaposlenosti, postupnoj prometnoj izoliranosti i neadekvatnoj komunalnoj infrastrukturi.*

Gašenjem industrijskih pogona i privatizacijom povećana je nezaposlenost. Nedostatak gospodarskih djelatnosti i slabo ulaganje u malo i srednje poduzetništvo kao i tradicionalnu industriju, Općinu Đulovac svrstava i dalje u jednu od nerazvijenih općina Hrvatske, a zbog velikog nedostatka radnih mjesta područje općine gubi mlado radno sposobno stanovništvo što dovodi do negativnih demografskih trendova koji su ujedno i drugi ključan problem ovog područja.

Ključnu ulogu za razvoj svakog prostora ima prometna povezanost odnosno integriranost prostora s okolnim prostorom. Prometne dionice koje prolaze kroz teritorij Općine u zadnjem desetljeću gube na značaju, a to se očituje na smanjenom prometu cestom D34 i ukidanju željezničke veze koja je spajala podravski i posavski koridor Virovitica-Đulovac-Daruvar-Sirač-Pakrac-Lipik-Banova Jaruga. Prometna izoliranost je jedna od posljedica Strategije i Programa prostornog uređenja Republike Hrvatske pošto definirani pravci brzih cesta od državne važnosti zaobilaze ovo područje i indirektno ga slabe.

Općina isto tako nema adekvatnu komunalnu infrastrukturu te je potrebno njeno obnavaljanje kako bi se izbjegli problemi s prometom i očuvanjem okoliša te tako poboljšala kvaliteta lokalnog života u naseljima.

- **H5** *Uloga stanovništva, odnosno demografska osnova je u regionalnom razvoju i prostornim planovima i strategijama podcijenjena.*

  Iz primjera Općine Đulovac moguće je zaključiti kako novi prostorni planovi i strategije uvijek odgovaraju na pitanja „ŠTO?“ će se napraviti, „KAKO?“ će se napraviti i „GDJE?“ će se napraviti, dok se u velikoj mjeri površno odgovara na pitanje za „KOGA?“ ili bolje rečeno tko će to koristiti. Neupitno je da lokalna vlast pospješuje razvoj općine i to je danas vidljivo na raznim građevinskim projektima, ali pitanje uvijek ostaje tko će to koristiti, ako u razvojnim mjerama nemamo ništa što bi spriječilo negativne demografske trendove u općini. Ne kritizirajući samo Općinu Đulovac, nego pritom i kompletnu Republiku Hrvatsku jer je stanovništvo kao činitelj razvoja podcijenjeno u regionalnom i prostornom planiranju, a isto tako u ovom je razdoblju novog vala emigracija presudno za razvoj suvremene Hrvatske.

Izložene završne postavke omogućuju zaključak kako je Općina Đulovac reprezentativan primjer perifernih jedinica lokalne samouprave u Hrvatskoj u kojima je promjena narodnosnog sastava stanovništva tijekom 1990-ih godina prouzročila dodatnu

demografsku destabilizaciju i bez pozitivnijih učinaka je na ukupan društveno-gospodarski razvoj. Krizna obilježja suvremenog razvoja nalažu potrebu jačanja integracijskih procesa između dvije zajednice, što je preduvjet za stabilizaciju naseljenosti, odnosno potencijalnu revitalizaciju ove periferne i slabije razvijene ruralne općine Bjelovarsko-bilogorske županije.

4.2. Opći zaključak

Općina Đulovac je jedna od hrvatskih općina koju prate svi negativni trendovi ruralne periferije. Usprkos ratnim zbivanjima koja su ostavila velike štete i povećale negativne demografske trendove, Općina i dalje ima predispozicije za daljnji regionalni razvoj. Analizom stanja prostora definirana je ključna problematika prostora koja kroz navedene ciljeve i mjere može biti ublažena ili promijenjena, no za uspješno provođenje ciljeva i mjera prostornog razvoja potrebna je sinergija svih društvenih aktera u prostoru, kao i zajednička vizija Općine. Koliko će razvoj teći u pozitivnom smjeru ovisi o cjelokupnom stanovništvu općine, lokalnim vlastima te trendovima u cijeloj Hrvatskoj.

Kod malih populacija kao što je Općina Đulovac, s demografskog aspekta na trend izumiranja stanovništva i pražnjenje perifernih naselja, pogotovo ako se uzme u obzir da u emigracijama najčešće sudjeluje mlado-radno sposobno i educirano stanovništvo, mora se jasno reagirati. Zato što je revitalizacija takvih područja uz razmotrene negativne demografske trendove neizvjesna i kratkoročno upitna.

5. LITERATURA I IZVORI PODATAKA

5.1. Literatura

Gelo, J., Crkvenčić, I., Klemenčić M., (1998): *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske, 1880-1991: po naseljima,* Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, str. 563-600.

Friganović, M. (1987.): *Demogeografija- stanovništvo svijeta*, Zagreb, Školska knjiga.

Nejašmić, I. (1991.): *Depopulacija u Hrvatskoj: korijeni, stanje, izgledi*, Zagreb, Globus.

Nejašmić, I., (2005): *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.

Nejašmić, I., Mišetić, R. (2004.):*Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: Projekcija 2001. – 2031.,* Institut za migracije i narodnosti, Zagreb,751-776.

Nejašmić, I., Toskić, A. (2000.): *Razmještaj stanovništva u Republici Hrvatskoj – dio općih demografskih i društvenogospodarskih procesa*, Geoadria,Volumen 5, str. 93 -104

Popovski, V., Seferagić, D., Stojković, A. (1987.): *Mreža naselja SRH*, Zagreb: IDIS, (Studije i izvještaji).

Šterc, S., Komušanec, M. (2012.): *Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?,* Društvena istraživanja, Zagreb, god. 21, br. 3 (117), str. 693-713

Šterc, S., Pokas, N. (1993.): *Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske*, Društvena istraživanja, Zagreb 4-5/god.2, str. 305-333.

Živić, D. (2000.): *Kretanje broja stanovnika i prostorni razmještaj stanovništva hrvatskog Podunavlja (1857.-1991.),* Zbornik radova, II. hrvatski geografski kongres, Lovran 30. rujna – 4. listopada 1999., Zagreb 2000., str. 247-254.

Živić, D. (2006.): *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije*, Zagreb-Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ogranak Matice hrvatske Vukovar.

5.2. Izvori podataka

Popisi stanovništva 1857., 1869., 1880., 1890., 1900., 1910., 1921., 1931., 1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991., 2001., 2011.,Državni zavod za statistiku ,www.dzs.hr, 2017.

Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske za pojedinačne godine od 1881. do 2011. godine, www.dzs.hr, 2017.

Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2012., Publikacija 7.1.1., Državni zavod za statistiku, 2013., www.dzs.hr, 28.9.2017

Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2013., Publikacija 7.1.1., Državni zavod za statistiku, 2014.,www.dzs.hr, 28.9.2017

Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2014., Publikacija 7.1.1., Državni zavod za statistiku, 2015.,www.dzs.hr, 28.9.2017
Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2015., Publikacija 7.1.1., Državni zavod za statistiku, 2016.,www.dzs.hr, 28.9.2017
Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2016., Publikacija 7.1.1., Državni zavod za statistiku, 2017., www.dzs.hr, 28.9.2017
Program prostornog uređenja Republike Hrvatske, 2015, http://www.mgipu.hr/default.aspx?id=6991,17.05.2017
Službena stranica DARKOM Daruvar d.o.o, (URL3) http://www.darkom-daruvar.hr/
Službena stranica Općine Đulovac, (URL1) http://djulovac.hr/, 30.08.2017.
Službena stranica Osnovne škole u Đulovcu, (URL2) http://os-djulovac.skole.hr/, 28.8.2017.
Strateški plan Općine Đulovac, 2016, http://djulovac.hr/download/strateski-plan-opcine-dulovac-za-razdoblje-2014-2018/?wpdmdl=1951, 28.11.2016
Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske, 2013, http://www.mgipu.hr/default.aspx?id=3662, 20.05.2017.
Zakon o komunalnom gospodarstvu, 2015, www.zakon.hr, 24.09.2017

6. PRILOZI

6.1. Popis slika

Sl.1. Geografski položaj Općine Đulovac.
Sl.2. Struktura naselja i regionalizacija Općine Đulovac.
Sl.3. Razmještaj stanovnika Općine Đulovac 2011.
Sl.4. Gustoća naseljenosti Općine Đulovac 2011.
Sl.5. Kretanje broja stanovnika u Općini Đulovac 1857.-2011.
Sl.6. Trasa željezničke prugeu Općini Đulovac.
Sl.7. Prirodno kretanje stanovništva Općine Đulovac po naseljima u periodu od 2001.-2011.
Sl.8. Prirodno kretanje stanovništva Općine Đulovac u razdoblju od 2006.-2016.
Sl.9. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1981.-1991. po naseljima Općine Đulovac.
Sl.10. Tipovi općeg kretanja stanovništva 1991.-2001. po naseljima Općine Đulovac.
Sl.11. Tipovi općeg kretanja stanovništva 2001.-2011. po naseljima Općine Đulovac.
Sl.12. Kretanje narodnosnog sastava u Općini Đulovac 1900.- 2011.
Sl.13. Narodnosni sastav stanovništva u naseljima Općine Đulovac 1991. godine.
Sl.14. Narodnosni sastav stanovništva u naseljima Općine Đulovac 2001. godine.
Sl.15. Dobno-spolna piramida Općine Đulovac prema popisu iz 2001.
Sl.16. Dobno-spolna piramida Općine Đulovac prema popisu iz 2011.
Sl.17. Stanovništvo Općine Đulovac prema glavnim izvorima sredstava za život 2011. godine.
Sl.18. Stanovništvo Općine Đulovac prema zanimanju 2011. godine.
Sl.19. Stanovništvo Općine Đulovac prema području djelatnosti 2011. godine .
Sl.20. Obrazovna strukturastanovništva Općine Đulovac 1991. godine.
Sl.21. Obrazovna struktura stanovništva Općine Đulovac 2011. godine.
Sl.22. Broj sklopljenih i razvedenih brakova u petogodišnjem razdoblju u Općini Đulovac.
Sl.23. Prometni sustav Općine Đulovac.
Sl.24. Vodoopskrbni sustav Općine Đulovac.
Sl.25. Projekcija kretanja stanovništva Općine Đulovac metodom linearne interpolacije i ekstrapolacije.

6.2. Popis tablica

Tab.1. Kretanje broja stanovnika u prostornim cjelinama Općine Đulovac 1981.-2011.
Tab.2. Opće kretanje stanovništva u prostornim cjelinama Općine Đulovac 1981.-1991
Tab.3. Opće kretanje stanovništva u prostornim cjelinama Općine Đulovac 1991.- 2001.
Tab.4. Opće kretanje stanovništva u prostornim cjelinama Općine Đulovac 2001.-2011.
Tab.5. Promjena dobnog sastava stanovništva u Općini Đulovac od 1981.-2011.
Tab.6. Aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje po području djelatnosti u prostornim cjelinama Općine Đulovac 1991. godine.
Tab.7. Broj osoba u kućanstvu prema popisu iz 2011. na području Općine Đulovac.
Tab.8. Površine šuma u Općini Đulovac.
Tab.9. Swot analiza.

6.3. Prilog 1. Proširena Tab.2.

Prostorna cjelina	Broj Stanovnika		Promjena br. stanovnika		Prirodno kretanje		Selidbeni Saldo		Tip kretanja stan.
	1981.	1991.	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
REPUBLIKA HRVATSKA	4.601.469	4.784.265	182.796	3,97	74.437	1,62	108.359	2,35	I_1
OPĆINA ĐULOVAC	5.551	4.696	-855	-15,40	-362	-6,52	-493	-8,88	E_4
- Središnja naselja	1.286	1.070	-216	-16,80	-98	-7,62	-118	-9,18	E_4
➢ Đulovac	756	646	-110	-14,55	-57	-7,54	-53	-7,01	E_4
➢ Veliki Bastaji	530	424	-106	-20,00	-41	-7,74	-65	-12,26	E_4
- Ostala tranzitna naselja	2.612	2.262	-350	-13,40	-136	-5,21	-214	-8,19	E_4
➢ Batinjani	600	547	-53	-8,83	-29	-4,83	-24	-4,00	E_4
➢ Gornja Vrijeska	267	210	-57	-21,35	-12	-4,49	-45	-16,86	E_4
➢ Gornje Cjepidlake	121	117	-4	-3,31	-5	-4,13	1	0,82	I_4
➢ Katinac	174	156	-18	-10,35	-17	-9,77	-1	-0,58	E_4
➢ Koreničani	409	328	-81	-19,80	-26	-6,36	-55	-13,44	E_4
➢ Kravljak	84	79	-5	-5,95	-4	-4,76	-1	-1,19	E_4
➢ Mali Bastaji	154	124	-30	-19,48	-10	-6,49	-20	-12,99	E_4
➢ Maslenjača	207	203	-4	-1,93	-2	-0,97	-2	-0,96	E_4
➢ Nova Krivaja	190	151	-39	-20,53	-4	-2,11	-35	-18,42	E_4
➢ Potočani	162	130	-32	-19,75	-18	-11,11	-14	-8,64	E_4
➢ Puklica	154	114	-40	-25,97	-17	-11,04	-23	-14,93	E_4
➢ Vukovije	90	103	13	14,44	8	8,89	5	5,55	I_1
- Periferna naselja	1.653	1.364	-289	-17,48	-128	-7,74	-161	-9,74	E_4
➢ Bastajski Brđani	126	86	-40	-31,75	-15	-11,91	-25	-19,84	E_4

➢ Batinjska Rijeka	97	122	25	25,77	2	2,06	23	23,71	I_1
➢ Borova Kosa	152	129	-23	-15,13	-10	-6,58	-13	-8,55	E_4
➢ Dobra Kuća	86	75	-11	-12,79	-6	-6,98	-5	-5,81	E_4
➢ Donja Vrijeska	212	179	-33	-15,57	-20	-9,43	-13	-6,14	E_4
➢ Donje Cjepidlake	143	99	-44	-30,77	-17	-11,89	-27	-18,88	E_4
➢ Mala Babina Gora	73	54	-19	-26,03	-1	-1,37	-18	-24,66	E_4
➢ Mala Klisa	37	36	-1	-2,70	-7	-18,92	6	16,22	I_4
➢ Mali Miletinac	69	47	-22	-31,88	0	0,00	-22	-31,88	E_4
➢ Removac	67	47	-20	-29,85	-7	-10,45	-13	-19,40	E_4
➢ Stara Krivaja	53	39	-14	-26,42	-8	-15,09	-6	-11,33	E_4
➢ Škodinovac	66	62	-4	-6,06	-7	-10,61	3	4,55	I_4
➢ Velika Babina Gora	198	142	-56	-28,28	-14	-7,07	-42	-21,21	E_4
➢ Velika Klisa	190	148	-42	-22,11	-21	-11,05	-21	-11,06	E_4
➢ Veliki Miletinac	84	99	15	17,86	3	3,57	12	14,29	I_1

Izvor: Državni zavod za statistiku

6.4. Prilog 2. Proširena Tab.3.

Prostorna cjelina	Broj stanovnika		Promjena br. stanovnika		Prirodno kretanje		Selidbeni Saldo		Tip kretanja stan.
	1991.	2001.	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
REPUBLIKA HRVATSKA	4.784.265	4. 437.460	-346.805	-7,25	-26.498	-0,55	-320.307	-6,70	E_4
OPĆINA ĐULOVAC	4.696	3.640	-1.056	-22,49	160	3,41	-1.216	-25,90	E_3
- Središnja naselja	1.070	1.453	383	35,79	189	17,66	194	18,13	I_1
➢ Đulovac	646	915	269	41,64	75	11,61	194	30,03	I_1
➢ Veliki Bastaji	424	538	114	26,89	114	26,89	0	0,00	I_1
- Ostala tranzitna Naselja	2.262	1.639	-623	-27,54	44	1,95	-667	-29,49	E_3
➢ Batinjani	547	273	-274	-50,09	-3	-0,55	-271	-49,54	E_4
➢ Gornja Vrijeska	210	31	-179	-85,24	-5	-2,38	-174	-82,86	E_4
➢ Gornje Cjepidlake	117	60	-57	-48,72	-8	-6,84	-49	-41,88	E_4
➢ Katinac	156	166	10	6,41	9	5,77	1	0,64	I_1
➢ Koreničani	328	317	-11	-3,35	31	9,45	-42	-12,80	E_2
➢ Kravljak	79	36	-43	-54,43	0	0,00	-43	-54,43	E_3
➢ Mali Bastaji	124	129	5	4,03	10	8,07	-5	-4,04	E_1
➢ Maslenjača	203	212	9	4,43	-9	-4,43	18	8,86	I_3
➢ Nova Krivaja	151	110	-41	-27,15	15	9,93	-56	-37,08	E_3
➢ Potočani	130	47	-83	-63,85	-14	-10,77	-69	-53,08	E_4

➢ Puklica	114	155	41	35,97	21	18,42	20	17,55	I_1
➢ Vukovije	103	103	0	0,00	-3	-2,91	3	2,91	I_4
- Periferna naselja	1.364	548	-816	-59,82	-73	-5,35	-743	-54,47	E_4
➢ Bastajski Brđani	86	2	-84	-97,67	0	0,00	-84	-97,67	E_4
➢ Batinjska Rijeka	122	15	-107	-87,71	1	0,82	-108	-88,71	E_3
➢ Borova Kosa	129	99	-30	-23,26	-20	-15,50	-10	-7,76	E_4
➢ Dobra Kuća	75	19	-56	-74,67	-8	-10,67	-48	-64,00	E_4
➢ Donja Vrijeska	179	121	-58	-32,40	-17	-9,50	-41	-22,90	E_4
➢ Donje Cjepidlake	99	10	-89	-89,90	-4	-4,04	-85	-85,86	E_4
➢ Mala Babina Gora	54	42	-12	-22,22	1	1,85	-13	-24,07	E_3
➢ Mala Klisa	36	5	-31	-86,11	-2	-5,56	-29	-80,55	E_4
➢ Mali Miletinac	47	25	-22	-46,81	-1	-2,13	-21	-44,68	E_4
➢ Removac	47	34	-13	-27,66	-5	-10,64	-8	-17,02	E_4
➢ Stara Krivaja	39	0	-39	-100,00	0	0,00	-39	-100,00	DN
➢ Škodinovac	62	14	-48	-77,42	-3	-4,84	-45	-72,58	E_4
➢ Velika Babina Gora	142	94	-48	-33,80	-13	-9,16	-35	-24,64	E_4
➢ Velika Klisa	148	11	-137	-92,57	0	0,00	-137	-92,57	E_4
➢ Veliki Miletinac	99	57	-42	-42,42	-2	-2,02	-40	-40,40	E_4

Izvor: Državni zavod za statistiku

6.5. Prilog 3. Proširena Tab.4.

Prostorna cjelina	Broj Stanovnika		Promjena br. stanovnika		Prirodno kretanje		Selidbeni Saldo		Tip kretanja stan.
	2001.	2011.	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
REPUBLIKA HRVATSKA	4.437.460	4.284.889	-152.571	-3,44	-94.551	-2,13	-58.020	-1,31	E_4
OPĆINA ĐULOVAC	3.640	3.199*	-441	-12,12	-29	-0,80	-412	-11,32	E_4
- Središnja naselja	1.453	1.439	-14	-0,96	107	7,36	-121	-8,32	E_2
➢ Đulovac	915	945	30	3,28	68	7,43	-38	-4,15	E_1
➢ Veliki Bastaji	538	494	-44	-8,17	39	7,25	-83	-15,42	E_3
- Ostala tranzitna Naselja	1.639	1.327	-312	-19,04	-37	-2,26	-275	-16,78	E_4
➢ Batinjani	273	244	-29	-10,62	-16	-5,86	-13	-4,76	E_4
➢ Gornja Vrijeska	31	40	9	29,03	-12	-38,71	21	67,74	I_3
➢ Gornje Cjepidlake	60	46	-14	-23,33	-2	-3,33	-12	-20,00	E_4
➢ Katinac	166	115	-51	-30,72	-8	-4,82	-43	-25,90	E_4
➢ Koreničani	317	245	-72	-22,71	3	0,95	-75	-23,66	E_3

➢ Kravljak	36	22	-14	-38,89	-3	-8,33	-11	-30,56	E_4
➢ Mali Bastaji	129	109	-20	-15,50	15	11,63	-35	-27,13	E_3
➢ Maslenjača	212	172	-40	-18,87	3	1,42	-43	-20,29	E_3
➢ Nova Krivaja	110	69	-41	-37,27	-4	-3,64	-37	-33,63	E_4
➢ Potočani	47	65	18	38,30	-11	-23,40	29	61,70	I_2
➢ Puklica	155	104	-51	-32,90	-2	-1,29	-49	-31,61	E_4
➢ Vukovije	103	96	-7	-6,80	0	0,00	-7	-6,80	E_4
- Periferna naselja	548	431	-117	-21,35	-99	-18,07	-18	-3,28	E_4
➢ Bastajski Brđani	2	0	-2	-100,00	-4	-200,00	2	100.00	DN
➢ Batinjska Rijeka	15	30	15	100,00	0	0,00	15	100,00	I_2
➢ Borova Kosa	99	91	-8	-8,08	-1	-1,01	-7	-7,07	E_4
➢ Dobra Kuća	19	15	-4	-21,05	-6	-31,58	2	10,53	I_4
➢ Donja Vrijeska	121	72	-49	-40,50	-31	-25,62	-18	-14,88	E_4
➢ Donje Cjepidlake	10	3	-7	-70,00	-7	-70,00	0	0,00	I_4
➢ Mala Babina Gora	42	30	-12	-28,57	-3	-7,14	-9	-21,43	E_4
➢ Mala Klisa	5	2	-3	-60,00	-1	-20,00	-2	-40,00	E_4
➢ Mali Miletinac	25	22	-3	-12,00	-3	-12,00	0	0,00	I_4
➢ Removac	34	19	-15	-44,12	-16	-47,06	1	2,94	I_4
➢ Stara Krivaja	0	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	DN
➢ Škodinovac	14	35	21	150,00	-1	-7,14	22	157,14	I_2
➢ Velika Babina Gora	94	54	-40	-42,55	-22	-23,40	-18	-19,15	E_4
➢ Velika Klisa	11	0	-11	-100,00	-2	-18,18	-9	-81,82	DN
➢ Veliki Miletinac	57	58	1	1,75	-2	-3,51	3	5,26	I_3

Izvor: Državni zavod za statistiku